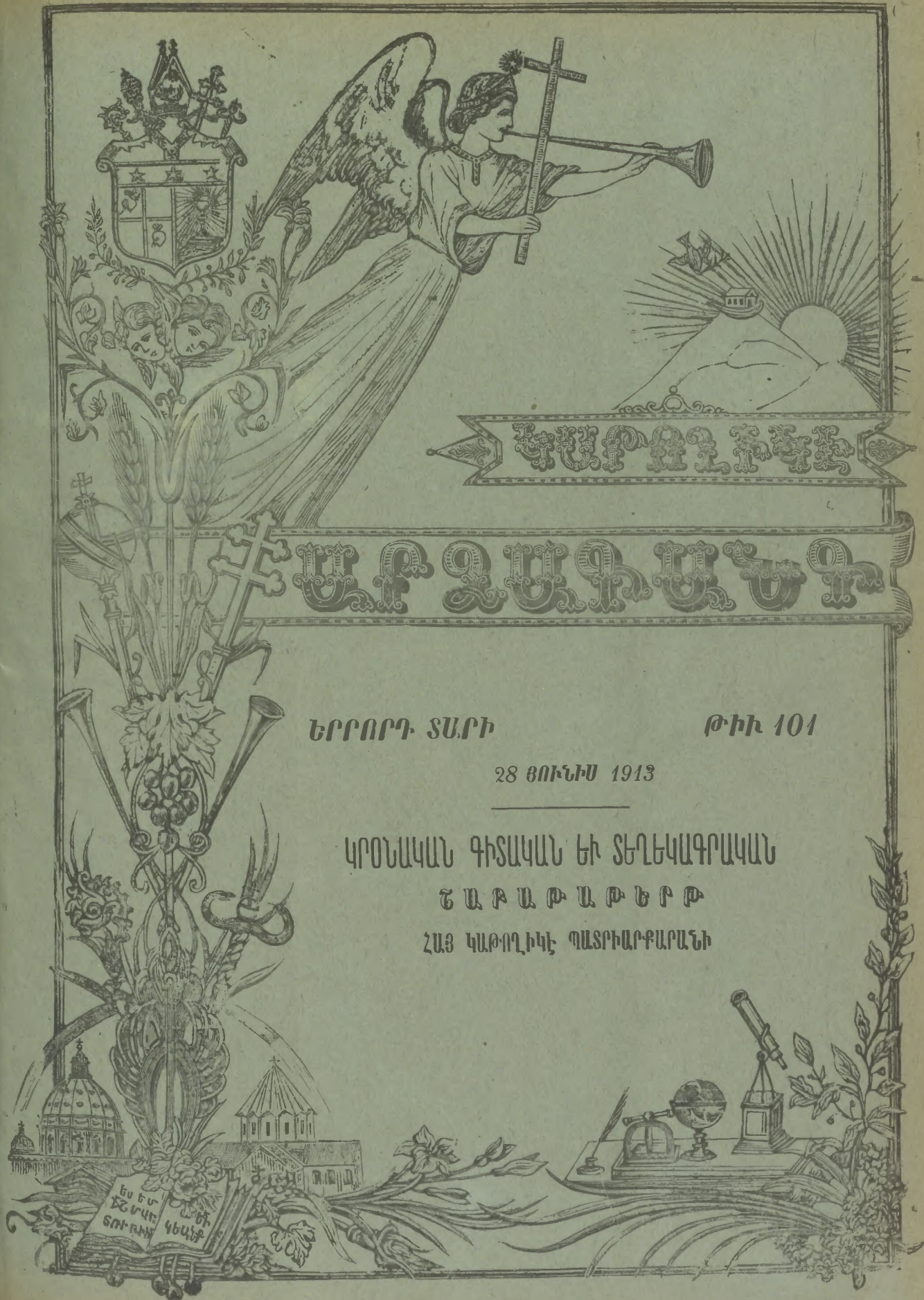

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻԻ 101

28 ՅՈՒՆԻՍ 1913

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆԻ

ԿԱԹՈՂՈՍԷԱՐԱԳԱՆԳ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳՐԱԿԱՆ
ՇԱՔԱՌ-ԱՌ-ԵՐՌ-

Երրորդ տարի ② 28 Յունիս 1913 ② Թիւ 101

«Մերազան Քահանայապետն Պոս Ժ. կը մաղթէ որ Կարողիկէ Աւստրալիաց շաքապերէրը շա-
րունակէ Հայաստանի կարողիկէ ժողովրդոց մէջ, մանաւանդ ի գաւառս, փրկարար առաքելութիւն մը կա-
տարէ, ի բարգաւաճանս կրօնից եւ ի հոգեւոր օգուտ հոգիներու: Այս մաղ քանաց արդիւնաւորութեան համար
Մերազան Հայրն արագին կ'օրհնէ յիշեալ Շաքապերէրը, ինչպէս նաեւ անոր խմբագիրներն եւ ընթերցողները»:
Նամակ Կարդ. Մէրի տէր Վալի, առ Ամեն. Տ. Պօղոս Պետրոս Ժ. Թեոքան, Հայ Կարողիկէ Պատրիարք Կիլիկիո
23 Նոյեմբերի 1912, ընդ 60780 քուտնամարտ:

ԴԵՊՔԵՐ ԵՒ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

ՀԱՅՐ ԵՒ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՍ

(Շար.)

Գ. ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՑԻ, ազնուականաց
դասակարգէն, Յունաստան ճամբորդած և խո-
րունկ ուսմունք առած, և Վանան Մամիկոն-
եան Մարզպանին առջեւ մեծ շնորհ գտած ու
Վանաց առաջնորդ կարգուած էր, և անոր
առաջարկովը գրեց իր Հայոց պատմութիւնը
(384 է մինչեւ 485): Առ հասարակ մեծ քըն-
նադասները գինքը կը գտնեն կատարելապէս
ճշմարտախօս և արժանահաւատ:

Արդ Ղազար Փարպեցւոյ համար Ազո-
թանգեղոսի պատմութիւնը արժանի է ամէն
վստահութեան. Սկիզբն առաջին գրոց պատ-
մութեան Հայոց, որում սկիզբն արարեալ

պատմեաց ՍՏՈՒԳԻԻ այրն երանելի Ազաթան-
գեղոս: Բիշ վերջը. Ձոր յարմարապէս պատ-
մեալ ծանոյց մեզ երանելին Ազաթանգեղոս,
այր բանիբուն գիտութեամբ եւ լի ամենայն
հրահանգիւ, ՍՏՈՒԳԱԲԱՆ: Եւ Հայոց դարձին
նկատմամբ պղտիկ համառօտութիւն մը ընելէ
վերջը, այսպէս կը կնքէ իր խօսքը. Ձայս
ամենայն, եւս առաւել քան գտյն գիտութիւն,
յիւրում ՀԱՍՏԱՏՈՒՆ եւ ԱՆՍԽԱԼ կարգա-
ւորութեան՝ պատմեաց մեզ երանելի այրն
Ասուծոյ Ազաթանգեղոս: *

Ուրեմն Ղազարայ Փարպեցւոյ համար Ա-
զաթանգեղոսի պատմութիւնը, ըստ ամենայն
մասանց, պոնէ՝ յէականին, ստոյգ է և ար-
ժանահաւատ. ուստի և հետեւեալքար ի Հոռոմ
ճանապարհորդութիւնը:

Դ. ԵՂԻՇԷ Եպիսկոպոս, ականատես և
հիմնադրի պատմող Վարդանանց սնմոռաց պա-

* Յառաջարած, էջ 1-7, Տպ. Վենետ. 1873.

տերազմին, կը պատմէ թէ այս պատերազմը դեռ չսկսած, Հայք յերկիրն արեւմտից պատգամաւոր մը ղրկեցին հեպով* առ Թէոդոս Բ. Փոքր՝ Կայսր (408—440), խնդրել ի նշմանէ օգնականութիւն ստանալու ընդդէմ Պարսից։ Այս պատգամաւորը մեծ նախարարներէն մէկն էր, Գրուսեանց տոհմէն՝ Ատոմ։ Եղիշէ կը դնէ Հայոց գրած աղերսանաց թուղթին (հրովարտակին) պատճէնը**։ Ասոր մէջ կը յիշեցնեն Թէոդոսի թէ՛ Հայերն ունին զանազան յիշատակարանն զառաքինի նախնեացն ձերոց (Հռոմայեցւոց), որոնք Եւրոպայէն անցնելով տիրեցին նաև Ասիացւոց կողմանցն և յայնչափ մեծ իշխանութեան, դասակարգեց մեծ եւ սիրելի զՀայոց աշխարհս անուանեին։ Սոր վրայ անմիջապէս կը յաւելուս հետեւեալ նշանաւոր խօսքերը.

Վասն որոյ եւ նախնին մեր Տրդատիս յիշելով զառաջին սերն ձեր, որ ի տալուքեան փախուցեալ ի հայրասպան մարդախողխող հօրեղբարցն իւրոց, սպրեալ սնաւ յերկիրդ Յունաց եւ ի ձեռն թագաւորեալ Տրդատ հայրենի աշխարհիս, սոյնպէս եւ զհաւաստն որ ի Քրիստոս՝ ընկալեալ ի սուրբ եպիսկոպոսապետէն Հռոմայ, լուսաւորեաց զխաւարս յին կողմանս հիւսիսոյ։

Եղիշէի այս վկայութիւնը յոյժ թանկագին և կատարելապէս վճռական է. կարծես Ազաթանգեղոսի համառօտութիւնն է, այնքան ապահով կերպով կը հաստատէ, կը հաւատարմացնէ զայն։ Եւ Եղիշէ կը գրէր զայս Հայոց ամենալուսաւորեալ մէկ ժամանակը, երբ մատենագրական խոյզն, յոյզն ու կորով իրենց պապականիւնին հասած էին, որու պանծալի օրինակ է նոյն ինքն Եղիշէի այդ փոքրիկ, ոսկեղինիկ երկատիրութիւնը՝ արժանի ամենամեծ պատմաբաններու մատենից քով դասուելու։ Եւ պէտք է դիտել որ Եղիշէ չէ բուն վկայողը, այլ անոր հետ ամբողջ կղերականութիւնը, նախարարը,

աւագանին և Հայոց աշխարհ, որոնք գրեցին այդ հրովարտակը։

Եղիշէ շարունակելով այս պատմութիւնը, կը գրէ. Եւ իբրեւ յանդիման եղեն մեծի թագաւորին, եւ ընթերցան զգիր պաղտասանաց Հայոց աշխարհին եւ զյիշատակարանն նախնեացն, բազում մասեանք ի մեջ եկեալ ընթերցան, որ զնոյն ուլիս հաստատութեան ի ներքս գտանեին։

Ահա նոր լոյս, նոր հաւաստիք, վճռական և անընդհատկաց։ Ազաթանգեղոս կը հաստատուի նաև Հռոմայ արքունական գրականին մէջ պահուած հին յիշատակարաններէն (documents) և բազում մասեանքներէն։ Եւ այս ո՛չ միայն դաշինքներուն, այլ եւ ի Հռոմ ճանապարհորդութեան հաստատութիւնն է, այն ուղղափառ հաւատքին զոր Տրդատ Գրեգորի հետ Հռոմ զայցած աստիճաններէնցաւ Ս. Եպիսկոպոսապետէն Հռոմայ՝ Սեղբեւորոսէ։

Ե. ԽՈՐԵՆԱՅԻ, թէեւ յետագոյն պատմիչ, բայց իր համառօտութեամբ վճռաւոր, կորովի և բազմաշնորհ, և մօտաւոր դէպքերու համար անկասկած է, մանաւանդ որ այս ժամանակներու արդէն ծանօթ դէպքերը մասնաւոր զգուշութեամբ պրպտած, քննած և — անշուշտ իր երկար ճամբորդութեան միջոցին ի Յունաստան, ի Հռոմ և ի Բիւզանդիոն — արտաքին պատմիչները և դիւանները ուսումնասիրելէ վերջը միայն աւանդած է, ուստի և արժանահաւատ յեականին, ինչպէս ինքը կ'ըսէ. Բայց որ ինչ եւ ի թագաւորութեանն Տրդատայ... ոչ հեղգութեամբ եւ անզգուշաբար վրիպեալ, եւ ոչ կամաւոր սխալանքով ի սմա յարմարեալ բան, այլ որ ինչ ի յիշատակաց դիւանագիր մասեանցն Յունաց են*։

Ուստի Խորենացւոյն մի քանի վկայութիւնները յառաջ բերենք։

ա. Ընդ նոյն աւուրս լինին հարսանիք եւ Մաքսիմիանայ դստերն Դիոկղեսիանոսի ի Նիկովիդայ, փեսայանալով նմա Կոստանդիանոսի Կեսարի, որդւոյ Կոստայ թագաւորին

* Ղ. Փարպեցի կ'ըսէ թէ այս պատգամաւորներն էին Վահան Երեմիայն Ամատունեանց, Հմայեակ եղբայր երանելի զօրավարին Հայոց Վարդանայ և երանելի Մերհուրտան Արծրունիի։ Էջ 184—185 և 216—217։

** Էջ 422, Տպ. Վենետ. 1864։

* Խոր., Դիւք Բ. Հէ. (Տպ. Վենետ. 1865)։

Հռոմայ . . . Այս Կոստանդիանոս բարեկամացեալ ի հարսանիսն ընդ Տրդատայ մեր թագաւորի* :

Տրդատայ թագաւորութիւնը Կոստանդիանոսի հետ՝ աւելի կանուխ ժամանակի պէտք է վերագրուի, ինչպէս վերը ակնարկեցինք: Խորհրդային հոս կը յաւելու թէ Կոստանդիանոսը Դիոկղետիանոս գրած ըլլայ իր հօրը յաջորդ. ապա կը յիշէ այս Մաքսիմիանայ կնոջը խրատով անոր հանած հալածանքը. ապա եղեփանդական բորոտութիւնը, արիողական կախարհներն ու մարիսկեան բժիշկները, Յաղապս որոյ յղեաց առ Տրդատ՝ առաքել նմա դիւքս ի Պարսից եւ ի Հնդկաց. տղայոց շերտ՝ արիւնովը լողանալու առաջարկը, զոր սոսկալով կը մերժէ Կոստանդիանոս՝ լսելով մանկանց լալիւնը, մարց կականմունքը. ապա Աստուծոյ պթութեամբը կը բուժուի Ս. Սեղբաստրոսէն: Աստիք բոլոր անվաւերական դէպքեր են, զորոնք արտաքին հին պատմիչներէն ոմանք ալ իւրապէսցած էին. ուստի Խորհրդային իրօք տեսած է զանոնք:

բ. Ընդ հանգչելն Շապհոյ արքայի Պարսից ի պատերազմացն, եւ ի գնալն Տրդատայ ի Հռոմ առ սուրբն Կոստանդիանոս, պարապ առեալ խորհրդոց Շապհոյ, նիւքի չարիս ի վերայ մերոյ աշխարհիս. բողեալ զնիւքիսայինսն ամենայն ելանել ի Հայս, ժամ դնէ եւ իւր գալ Արեօք ի միւս կողմանէ . . . եւ այն ինչ ընդհուպ եկեալ մեծին Տրդատայ յարեւմտից, եւ լուեալ զայս ամենայն . . .** :

գ. Տրդատ յարձակած ու յաղթած էր զնիւքիսայինսն ամենայն. բայց շատ մարդ կորսնցուցած ըլլալով Աղուանից պատերազմին մէջ, զանգիսեաց ինքեամբ յաւուկ մարտնչել ընդ Շապհոյ՝ մինչեւ եհաս բազմութիւն զօրուն Հռոմայեցոց, Կոստանդիանոսի բանակը. — առաջին և անմիջական արդիւնք զինակցութեան դաշնացը: Շապհոն աղաչեաց զԿոստանդիանոս զյաղթողն՝ խնդրել զհաշտութիւն: ***

դ. Յայնժամ հասանէ հրովարտակ ինքնակա-

լին Կոստանդիանոսի առ մեր արքայն Տրդատ զի զՍուրբն Գրիգոր առեալ ընդ իւր ի ժողովն (Նիկիայ) երթիցէ. զոր ո՛չ առ յանձն Տրդատ, քանզի լսած էր որ Շապհոն խնամացած էր Հնդկաց թագաւորին և արեւելեան Խաքանայ հետ, ի կասկածի եղեալ զի մի՛ արդեօք պայմանին ստիցէ ըստ սովորութեան, վասն այնորիկ ոչ երող առանց իւր զաւխարհս:*

Կը տեսնուի թէ Կոստանդիանոս կայսրը վարժ է Տրդատն ու Գրիգորը անբաժան տեսնելու, և ի միասին ճամբորդող: Բայց աս անգամ ոչ Տրդատ հին ապահովութիւնն ունէր ուխտադրուժ Սասանեանին վրայ, և ոչ Գրիգոր հին եռանդը ճամբորդութեան: Տրդատ չուզեց, փորձն առած ըլլալով, այս անգամ առանց իւր թողուլ զՀայաստան. և Գրիգոր ձեռք բերած ըլլալով Ս. Քաջահայրապետէն իր հոգեւոր իշխանութեան հաստատութիւնը, այս անգամ խորին խոնարհութեամբ խորշեցաւ մի՛ գուցէ իր նախապէս տեսած մեծամեծ պատիւներն իր խոստովանողութեան կրկին նորոգելին, աս անգամ արեւելեան ժողովոյ մը Հայրապետաց կողմանէ: Դրկեցին միայն զԱրիստակէս, և ասոր ստորագրութեան կը վկայեն արտաքին պատմագիրներ և Նիկիայ ժողովոյն արձանագրութիւնները:

ե. Տրդատայ առ Աստուած փոխուելէն վերջ, 337ին ժամանակները, Հայք պատգամաւոր կը զրկեն Կոստանդիոս կայսեր, որ Խոսրով Բ (իր 337—342) իրենց թագաւոր պահէ: Վրթանէս իր թղթին մէջ կ'ըսէ. ** Յուշ լիցի քեզ պայման ուխտի հօրն քո Կոս-

* Անդ, 2Թ.

** Խոր. Գ. Ե.:

Հոս կը կցենք Կոստանդիանոս կայսեր մէկ վճիռք զոր Հ. Մկրտիչ Աւգերեան, իմաստուն պատմաբան և քննադատ, յառաջ կը բերէ (Վարք Սրբոց Հ. Գ. էջ 479).

« Ի դատաւարական գրոց Կոստանդիանոսի կայսեր, ի տիտղոսն Կոնստանտինոսի (Գրք. ԺԱ. Տ. 4):

« Ինքնակալ Կոստանդիանոս Աւգոստոս առ Պրոկղիանոս (Հոգաբարպետ արքունի): Բաց յառեցին իրաց եւ ի կարողիկէ եկեղեցեաց եւ ի քանի պայծառապէս քաղաքիս քրիստոնէիս՝ որ երբեմն հիւպատոսն էր եւ մե-

* Անդ, 2Գ.

** Անդ, 2Ե.

*** Անդ, 2Զ.

սանդիանոսի, որ առ մերում քաղաւորին Տրդատայ, եւ մի՛ սացես զաշխարհն քո Պարսից անուաստւածից, այլ օգնեսցես մեզ զօրօք՝ քաղաւորեցուցանել զորդի Տրդատայ զխոսրով։

ԵՐԿԻՍՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Կաթողիկէ և Էջմիածնական երկու Հայ իրարու հետ կը տեսնուին, երկրորդը Եւրոպայէ նոր եկած ըլլալով, հետաքրքրութեամբ շատ մը հարցումներ կ'ուզէ իր Պոլսեցեակ բարեկամին, որ սիրայօժար կը պատասխանէ։

Էջմիածնականը. — Ի՞նչ եղաւ ձեր Պատրիարքարանի գործը։

Կարողիկէն. — Ներեցէ՛ք որ նախ ես հարցնեմ ձեզ թէ Պոլսոյ հայ մամուլին և յայտնի կուսակցական կոյր մտայնութեամբ պիտի քննէք ինչիւրը. եթէ այո՛, աւելորդ է խօսիլ։

Է. — Շատոնց կը ճանչնաս զիս, գիտես թէ ո՛րքան կը խորշիմ հակակրեական անխմաստ շարժումէն. գիտես նոյնպէս թէ ո՛րքան դատապարտելի կը գտնեմ Պոլսոյ հայ մամուլին ընթացքը տարիներէ ի վեր Հռոմի հանդէպ, ուստի կրնաս վստահ ըլլալ որ հակառակորդ ազդեցութեան ներքեւ չեմ գտնուիր և խնդիրը աւելի կրօնական բնոյթ ունենալուն, պահ մը ինքզինքս Կաթողիկ պիտի նկատեմ և այնպէս գաղափարս յայտնեմ։

Կ. — Լաւ ուրեմն, այս պայմաններով հաճոյքով կը պատասխանեմ հարցումիդ։ Մեր ներկայ վիճակը գերազանցապէս ցաւալի է. դէպի կործանում կ'երթանք. Կաթողիկոս-Պատրիարք մը ունինք, որ կը սահէ իր եկեղեցական ամբողջ իշխանութիւնը, բայց

զիստոս այրածիոյ, եւ Արեւակայ (կամ Արշակունդ) Հայոց աբխալի, ո՛չ ոք այլ ի մերմէ հրամանէ օժանդակեցի զիսաւոր սաստիւթեամբ բնական ընկից։»

Կը դիտէ հեղինակը ընտանեկան կարգը յորում այդ վճիռը կը յիշէ մեր ազգին անունը զիբեւ զիւրան բնանիս եւ զմեքիմս, իմանալով որպէս երեւի, զհիւրան արշակունիս ի տանէ Տրդատայ Արքայի զոր կոչէ պարզապէս Արսակէս (Arsaces) ու է Արշակ կամ Արշակունի։

զժբախտարար զրկուած է Օտմ. Կառավարութենէն չնորհուած քաղաքական իրաւունքներէն՝ մերայնոց կողմէ հղած կրկնակի զիմումներու հետեւանքով։

Է. — Կանոն մը կա՞յ որ ժողովուրդը կըրնայ Կաթողիկոս-Պատրիարքը հրաժարեցնել։

Կ. — Բացարձակապէս ոչ, ցկեանս է իր պաշտօնը, իբր կրօնական կանոն ոչ ոք կըրնայ զինքը հրաժարեցնել։

Է. — Ուրեմն շատ սխալ քայլ մը առնուած է Պետութեան դիմուելով, որ միշտ չա՛ն ունի Պատրիարքարաններու տրուած առանձնաչնորհումները սեղմելու մէջ. Նոյնն է մեր մէջ ալ, միայն Պոլսոյ Պատրիարքը կարելի է ըստ Սահմանադրութեան Ազգ. Ժողովի կողմէ ինչ ինչ պարագաներու տակ հրաժարեցնել, իսկ երբեք որ և է պայմանով կարելի չէ Էջմիածնայ կամ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները ինչպէս նաեւ Երուսաղեմայ Պատրիարքը հրաժարեցնել, վասն զի այս պաշտօնները ցկեանս են։

Կ. — Ահա միեւնոյնն է մեզ համար ալ, և մեր կրօնական վերին գլուխը, Ս. Պապը, բացարձակապէս պիտի չներէ որ եկեղեցական օրէնքներով անփոփոխելի նկատուած հոգեւոր պաշտօնեայք քաղաքական կամ ժողովրդական ուժերէ փոփոխուին։

Է. — Կը հասկնամ գործին ներկայ վիճակը, Հռոմի համար գլխաւորութեամբ սկզբունքի և արժանապատուութեան ինչորի է։ Կի կըրնար տեղի տալ, ապա թէ ոչ շատ գէշ նախընթաց մը կ'ըլլայ, նոյնը կրնայ պատահիլ ուրիշ երկիրներ ալ, Կը մնայ միակ միջոց մը եթէ Կաթողիկ մնալ կ'ուզէք, այն է Հռոմի հրահանգներուն համակերպիլ, ինչպէս կը համակերպին Դաւղիոյ, Գերմանիոյ, Անգլիոյ և ամբողջ աշխարհի Կաթողիկները։

Կ. — Ճիշդ այսպէս կը մտածէ հասարակութեան ուղղամիտ մեծամասնութիւնը որ կ'ուզէ հղած յաւէտ ցաւալի դէպքերը մոռնալ և մնալ իր կրօնական պետերուն հետ իր դաւանանքին մէջ, Բայց եկուր տես որ աշխարհականներէ կազմուած Վարչական ըսուած ժողով մը կայ, որուն գործին չի գար համեմալխութիւն, որ կ'ուզէ պայքարը շա-

բունակիւ հասնելու համար... կործանումի
է. — Բայց այս անձերը եթէ իրապէս ազ-
գային շահերը պաշտպանել կ'ուզեն, պէտք
է գիտնան որ Հայութեան գերագոյն շահը
կը պահանջէ որ այժմ Հայոց ամէն բաժա-
նումներուն մէջ ներքին երկպառակութիւն
գոյութիւն չունենայ, ամէն տեղ համերաշ-
խութիւն տիրէ. որպէս զի Եւրոպա նորէն
մեր երեսը չզարնէ մեր ներքին անմիաբա-
նութիւնը և անզգաստութիւնը:

Կ. — Իրաւունք ունիս, այս ընթացքով
Հայութեան ո՛չ թէ շահ կայ, ինչպէս կը
յուսան ուսման, այլ վնաս: Ինչպէս կարելի
է այս ուղղութեամբ աշխատիլ, երբ հայ
մամուլն է որ ամէնէն առաջ չուզեր հասկը-
նալ այս ճշմարտութիւնը և կը քաջալերէ
խուժանային ամէն շարժում Հայ Կաթողի-
կէից մէջ:

Ե. — Հայ Մամուլը՝ Բանի՛ քանի՛ ան-
գամ բարեկամներու շրջանակի մէջ յայտնած
եմ իմ կարծիքս. հեռուն տեսնող, ապագան
գուշակող խմբագիրներու պէտք ունինք, որ-
պէս զի դադրի անաւարտութիւնը կենսա-
կան հարցերու, հակաճառութիւնը երկրոր-
դական և անձնական շահերու շուրջ:

Կ. — Ձեզի պէս մտածողներ շատ քիչ են
դժբախտաբար:

Աղագրեց
ՊՍԱԿ ԴՊԻՐ

ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ (*)

Ի Դ Ե Ն Ճ Ի Պ Ս Պ

Յիսուս Քրիստոսը սիմաբոսաբի
առիւմ կիւզել չիզկիլէ:

Պիւթիւն պէտքիւ քիքիւրէր պիլ իթթի-
ֆազ իզրար իտէրէր քի Յիսուստա տտէթա
ինսանտան ֆարզը պիր չէյ վար տըր:

Փաղաթ պիլ տէվամ խտէլիմ: Շիմտիյէ
գատար կէօրաիւքիւրիմիզ տահա Յիսուսըն
սիմաուրնը թէզիւն էյէյէն տահա պաղը խա-

Ֆիֆ ալայիմը վէճիյէսի տիր: Հալպու քի
ինթիպատ տահա զիլատէ քէսպի նուֆուզ
իթտիքճէ, թէտգիլաթ ազլ ու ճիտտիյէթ
տաիրէսինտէ ճէրէհան էյէտիքճէ, Յիսուսըն
թապիլաթընտա էսկի միւտաֆիլէրին խաթ-
ընտան պիլէ կէչմէյէն հալլէր թէճէլլի խաթ-
յօր: Իւլուիւ հալըրէնին թէհիյէ իթտիյի
միւքէմմէլ ալէթլէրլէ թէտգիզ օլունան սէ-
մատա հէնի հէնի բարլազ երլաղլարա թէ-
սատիւֆ օլունաուղը կիպի, Յիսուսը թէտ-
գիզ խտէն տէ օնուն սիմաբոստա հէնի հէնի
շաշատաար խաթթլարա բաթ կէլիր:

Ազ էվլէլ պահա իթտիյիմիզ էն երեքսէք
տէրէճէտէ վէ էն թէմամ պիր ահէնկլէ օնտա
իճթիմա իտէրէք օնուն ինսանի կիւզէլլիյինին
էվճի պալասընը թէչքիլ էյէյէն կիւզէլլիյին-
տէն մատա, Յիսուստա քէչֆի, անլալըմա-
սը գօլայ օլմայան նա միւթէնահի վէ հատ-
տէն խարիճ հալլէր տէ թէզաեիւտ իթմէյէ
պալլար: Օնուն ինսան օլտուղը հիսս օլու-
նուր, ֆաղաթ հէր տաղիզա օնուն ինսան-
տան իւսթիւն պիր չէյ օլտուղը տա կէօրիւ-
լիւր: Պիլմէզսին, օնտաքի միւսթաղիլ, ու-
մումի, նիհայէթսիզ պիր գուվլէյի մանէվի-
յէ՝ սայլը ինսանլարտաքի ատէթա հուտու-
լարը Յիսուստա տրամամազըրըմըզը պիլէ
իւթար իտէր: Պիր քէրրէ սըրա իլէ օնուն
քէմալը ախլաղիսինի, շախսիյէթինի, ամէ-
լինի, ֆիքրինի թէտգիզ էյլէ, էվլէթ, չէք-
լինի կէօրէճէք, ֆաղաթ էօլլիւսիւնիւ գա-
թիէն պուլամայաճագսըն:

Օնուն քէմալը ախլաղիսինին (բարոյական
կատարելութիւն) էօլլիւսիւ մի: Անճագ պիր
թարաֆտա պիր մուգայէսէ նօզթասը պուլ-
մազլա օ էօլլիւյէ տէսթրէն օլաճագսըն: Փա-
ղաթ պու նօզթա նէրէտէ՞ տիր: Կէչմիշ զէ-
մանտան պահո իթմէյի խաթէմէմ, չիւնքի զէ-
մանը գատիմտէ պու տէրէճէ քէմալ՝ խայալ-
տան պիլէ կէչմէզաի: Ձէնինիկ «Յիսուս քէն-
սի պէօյիւքիւրիւ վէ կիւզէլլիյի իլէ ինսանի
քէմալիյէթլէրին քիտաֆէսինի սիւքիւթա
մահքիւմ էյլէտի» տէր: Հալպու քի օնուն
պէօյիւքիւրիւ վէ կիւզէլլիյի եալընըզ քէն-
տինտէն էվլէլ օլան ինսանի քէմայիյէթլէրի
տէյիլ, հաթթա քէնտինտէն սօնրա կէլէնլէ-

(*) Տես Թիւ 99, էջ 373.

րի, քէնտինին եարաթորը քէմալիյէթլէրի տէ սիւքութա մահքիւմ էթմիշ տիր, Զիւնքի Յիսուսըն տիւնեայը թէշրիյֆ էթմէսի, աստէթա պիր չիմէք չագմասընա պէնգէսի քի օ ըշըգ զէմանընտա՝ տահա օ վազթա գատար մէճհուլ օլան եէնի պիր նիւմունէյի քէմալաթ կէօրիւլտիւ վէ հէր քէստէ ծաա պէնգէմէյէ պիր սէվտա ուշանսըրտուր, Իշթէ ծա սէքիզ ասըրտան զիյատէ սիր քի պու սուրէթ, պու նիւմունէ տիւնեայա արզ օլունմուշ սըր, միւլիօնլարճա ինսանլար ծոուն թըպգըսընը չըգարմաղա չալըշտըղլարը հալտէ, նէ գատար մէհարէթլէ ծըր թէրսիմ խոյօրլարսա, օ գատար տա Փարզընտա օլույօրլար քի ծոտա թանգլիրի զայրը գապիլ պիր կիւզէլիք վար տըր, պազը ալալիսինէ միւշապէհէթ գապիլ օլմուշաա տա, ծաա թաւմ միւսապի օլմազ քիմնէյէ միւշէսսէր օլմամըշ տըր, Միւս պազարազ չէքիլէն սուրէթլէրտէ, ինտանը հայրէթտէ պրապան հիւզպիւլէր վար տըր, պիր դըմնտա ծոուն բսքըղը լարլարյօր, պազըլարընտա տա ծոուն գուվլէթի նիւմունէն օլույօր, Մամաֆիյհ, պունլարտան հիշ պիրի, վէլէվ բէք ուղապտան օլուն, մուգայէսէյէ յծոուլամազ, Ֆագաթ պէն նէ տէյօրլմ քի, Յիսուսըն կիւզէլիյի, եալընը պիլ ճիւմէ կարատըմըշ կիւզէլիքլէրէ ֆայիզ աէյիլ տիր, իլա օ հատտը զաթընտա միւսթագիլ տիր, պիր տանէճիք տիր, ծոուն միւլի թէսալվուր օլունամազ:

Պիր կիւզէլիք միւվաճէհէսինտէ պուլունտուղըմըզ վագըթ նէ քի վագը օլուրսա պիլիւսինիզ, էվվէլ էմիրտէ միւթէհայիյր պիր սուրէթտէ ծըր սէյր իտէրիզ, պատէհու, պու թէճէլի, պու կէօրիւնիւշ գանատլարըմըզ գալտըրըր, տահա հիւքսէյէ սուուա իտէրիզ, պունա ֆայիզ պիր միւքէմմէլ կիւզէլիք կէօրիւրիւզ քի, եարտտըլմըշ օլան քեաֆֆէյի կիւզէլիքլէր հէր նէ գատար միւշաշա օլտալար պիլէ, ծոուն անճազ զայրը քեամիլ պիր պէնգէսիլիշ հալինտէ գալըրլար, վէ պիլ կիւքսէլտիքճէ, խայալխանէմիզ թէվէտիւ իթտիքճէ, օ իտէալ կիւզէլիք նազարլարըմըզտան տահա ուղաղա չէքիլիր, վէ պու չէքիլմէսիյէ պիլի պիր թարաֆտան մէյուս

իտէրտէ տէ, տիկէր թարաֆտան կէօրտիւյիւմիւզիւ, հիշ տէյիլտէ սուրէթի միւմքինէտէ թէմիլ իթմէյէ պիլտէ պիր չէվգ ուշանտըրըր, Իմտի Յիսուս Քրիստոսըն սէյր ու թէմաշասընտա մէնգարէ պիւսպիւթիւն տէյիշիր, պուրատա իտէալըն արգասընտան գօշմազ իշուն ճիտտիյէթի թէրք իթմէյիզ, իլա տէսթրէս օլմատըղըմըզ պիլզաթ ճիտտիյէթ, հագըգէթ քէնտին տիր, Յիսուս Քրիստոսըն սէյր իթտիլիմիզտէ, ծոուն իտէալընը գաշտըղընը կէօրմէյիզ, նազարըմըզ գարշընտա հիւքսէլէն, կիթտիքճէ հիւքսէլէն պիլզաթ Աւետարանլարտա թարիֆ թէվսիֆ օլունան ճիտտի, հագըգի Յիսուս Քրիստոս տըր քի, ծըր նէ գալէմէ, նէ բէստամ ֆըրշասըլա, նէ մէհէրէնին մագասըլա վէ նէ տէ հիւքսէլէն թանգլիր, թէմիլ իթմէք միւմքին տէյիլ տիր, Իշթէ պու հալտըր քի պու տէրէճէտէքի հիւքսէք օլան պիր կիւզէլիյէ պէնգէյէմէմէսի իշուն, երանելի Ֆիօզէլեան Անֆէլիքէ կէօզ եաշարը տէօքտիւրիւրաթիւ, Լիօնարտօ Վինչլինին էլինտէն հիտտէթլէ գալէմի տիւշիւրիւրաթիւ, Պօսիւէ վէ Բասքալը գաթիի իւմիտ էտէրտի, Իլք տէֆայըտը, պա խուսուս եալընըզ պու տէֆայըտը քի սանատթըն քէմալէթի միւքէմմէլէսի թարիլի պիր հագիգաթըն մատունընտա գալըյօրտը վէ ահապը տէհանըն գուվլէյի թէխայիւլիյէսի պիլէ ճիտտիյէթ վէ հագըգէթի թապիլր իթմէքտէն աճիզ պուլունույօրտը:

(Մապաի վար)

ՕՐՄԱՆԵԱՆԻ

”ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻ, ԳԻՐԲԸ (“)

Դ.

(Շար.)

Դանք հիմայ նախնական հւ հուսաւուն աւանդութեան պատմական հիմը քննելու գէթ հարեւանցի ակնարկ մը նետելով պատմական վաւերագրերու վրայ, որոնց պարզ քննութիւնն իսկ անհերքելի կերպով ցու-

(*) Տես թիւ 99, էջ 376:

ցուցած է թէ այդ աւանդութիւնն անհիմն է ու վիպական յերևանք, որ Ասորիէն առ Հայ գրիչն անցնելով այլեւայլ նպատակաւոր փոփոխութիւններ կրած է: Յայտնի է թէ Արտազի և Աղբակի ուխտատեղիներու աւանդութիւնը Արգարու անպատմական աւանդութեան յարակից է ու անոր հայացած մասին շարունակութիւն մը. ուստի այն վըտարուելով պատմութենէ, միւսն ալ ո՛չ միայն առաքելական դարէ հեռի, այլ պատմութենէ ալ դուրս պիտի ձգուի:

Հստ Եւսեբիոսի, Թադէոսի առ Արգար երթը տեղի ունեցած կ'ըլլայ 340ին, այսինքն Քրիստոսի 29 թուին. բայց գիտենք թէ Յիսուսի ժամանակակից Արգարը (Ե.) որ անգամ մը Յիսուսէն առաջ (4—7ին), անգամ մըն ալ Յիսուսէն վերջը (13—50ին) թագաւորած է, հեթանոս էր և հեթանոս մեռաւ. նոյնպէս անոր յաջորդները մինչեւ երկրորդ դարու վերջին քառորդը հեթանոս էին. ըսել է թէ մինչեւ այդ ատեն պատմութեան մնալով կարելի չէ ենթադրել Առաքելոյ մը երթը յեղեւիտ, Առաջին փոխարքան Նեքսիոյ, որ քրիստոնէութեան դարձեր է, եղած է Արգար Թ. (179—214), և այս է որ Արգար Ե. ի հետ ուզեր են շփոթել, ինչպէս ասորական վէպը նոյնպէս զայն հայացնող գրիչը: Այս կեղծ հիման վրայ յերևուած է թղթակցութիւնը որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ և Արգարի միջեւ փոխանցուած կ'ենթադրուի: Այս թղթերու անվաւերականութիւնը ըստ ինքեան ապացոյց մըն է նոյն աւանդութեան անպատմական ըլլալուն: Ո՞վ չգիտեր թէ քրիստոնէութեան առաջին դարուց ջատագովներու ձեռքը ի՞նչ զօրեղ փառոտ պիտի ըլլար հեթանոսաց դէմ այդ նամակը եթէ ծանօթ ըլլար, և ծանօթ պիտի ըլլար անշուշտ եթէ քանուէր: Մեզ ծանօթ Ս. Գրոց վաւերական մասերէն զատ ուրիշ ամէն Աւետարան ու գրութիւն մերժուած է ժամանակի Ս. Հայրերէ: Այսպէս Ս. Հերոնիմոս կը մերժէ Քրիստոսի Տեառն մերոյ ընծայուած ամէն գրութիւն և Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ. եթէ վաւերական ըլլային եկեղեցեաց մէջ պիտի կարդացուէին. ինչ որ երբեք չէ եղած Քրիստոսի առ Արգար գրածը:

Ասկից զատ, Արգարի նամակին մէջ ո՞վ չտեսներ Աւետարանի տեղեակ գրչի խաղը, որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ հրաշքները նոյն կարգաւ կը պատմէ, որով Մատթէոսի ու Ղուկասու մէջ կարդացածնուս համաձայն նոյն ինքն Տէրը թուարկած էր իր գործերը Յովհաննու աշակերտաց:

Ասորական պատմութիւնը ուրեմն երկրորդ դարու վերջերէն առաջ չի կրնար ըլլալ. իսկ Հայը շատ աւելի ուշ եկած եւ հայացուցեր է զայն փոխելով կամաց կամաց ու վերածելով այն աւանդութեան, զոր նախնական և հաստատուն կ'անուանէ Օրմանեան: Կրնայ ըսածնիս լուսաբանել Ասորականին և Հայուն մէկ հարեւանցի համեմատութիւնը: ա.) Եւսեբիոյն թարգմանութիւնը և Լաբուքնայի ասորական պատմութիւնը բնաւ բացէն Հայաստանը չեն յիշեր իբրեւ Թադէոսի քարոզութեան միջավայր, ինչ որ Աղգէի վարդապետութեան հայ թարգմանութիւնը կ'ընէ ամէն բանէ առաջ: բ.) Այս թարգմանութեան մէջ Արգարը նախ Մանավայի որդի կը կոչուի, յետոյ Արշամի որդի կ'ըսուի իր առ Քրիստոս գրած նամակին գլուխը: գ.) Թադէոսի յեղեւիտ հիւանդութիւնը, մահը և թաղումը ջրնջուած է հայ թարգմանութեան մէջէն և անոր տեղ զրուած է այսպէս. «Աղգէ Առաքեալը ուղեց երթալ քարոզութեան Արեւելքի և Ասորիստանի երկիրները»: դ.) Թագաւորին խոյրը հիւսողին Անգէի տեղ՝ Հայը Աղգէ կը դնէ, զայն Ասորին՝ Առաքելոյն տեղ վարիչ կարգուած կ'ըսէ. իսկ Հայը՝ եպիսկոպոս ձեռնադրուած: ե.) Առաքելոյն քարոզը ասորականին թարգմանութիւնն է Հայուն մէջ, բայց յետոյ ասորականին սլէս ըսելու տեղ թէ Առաքեալը «իւր յորդորներէն ետքը մեկնեցաւ յաշխարհէս», կ'ըսէ. «Երեք օր վերջը ճամբայ ելաւ դէպի Արեւելք Քրիստոսի Աւետարանը քարոզելու համար»: զ.) Հայ թարգմանիչը զԱղգէն կը գեանդէ յեղեւիտ, իբրեւ յաջորդ Թադէի՝ ասորական Անգէին տեղ: Նւրիտեւու է որ ասորական Աղգան է զոր Հայը Թադէոս կ'ընէ և զայս Ասորականը բնական մահուամբ մեռած կ'աւանդէ, որուն կը յաջորդէ Անգէ: հ.) Հայ Աղգէի մահը նոյնն է

ուրեմն ասորական Մնգէին հետ, միայն Հայը պարադայ մը կ'աւելցնէ Թաղէոսի մահուան նկատմամբ զայն յնդեսիայէն այլուր փոխադրելով. որուն վրայ յետոյ հայ երեւակայութիւնը Արտաղ կը գետեղէ այդ առաքելոյն կամ աշակերտին գերեզմանը, մինչդեռ ասորական աւելի հին աւանդութիւնք յնդեսիա կը դնեն: Բ.) Արդ զուարճալին այն է, որ Ասորական Մնգէ յետոյ Աջգէ եղած Հայուն ձեռքը, օրին մէկն ալ Թաղգէ կամ Թաղէոս կ'ըլլայ, որ Քրիստոսի աշակերտներէն մէկն ըլլալով Թովմաս Առաքեալէն կը զրկուի և ժամանակ մըն ալ այս նոյն Թաղէոսը՝ Թովմաս Առաքեալին եղբայրը՝ Թաղէոս երկուորեալը կը հռչակեն: Բ) Այսպէս ասորական Մնգէի վրայ պատմուած վկայաբանութիւնը կը տեսնենք յետոյ ուրիշ ձեռագրի մէջ Թաղէոսի վրայ պատմուած և այնպիսի պատմական պարագաներով որոնք այդ մահունէ գոնէ երկու հարիւր տարի վերջն են: Վասն զի հոն զոր օր. Մովսէս մէջ Անգեղ աւանին մէջ սպաննուած կ'ըսուի Արգարի որդւոյն Սեբերիոսի ձեռքը: Արդ ասորական իշխանաց հոովմէական անուն սալու սովորութիւնը երկրորդ դարու վերջերը մնած է և այդ Սեբերիոս անունը Արգարի զաւակը առած կ'ըլլայ Աղեքսանդր Սեբերիոսի պատւոյն համար:

Ահա պատմական կերպարանափոխութեան (Métamorphose) նմոյշ մը, յորում ազգայնութեան զգացումը կ'այլայլէ ու կ'աղաւաղէ ուղածին պէս զպատմութիւնը: Բայց երբ սկսած է Թաղէոսի վէպը Հայոց մէջ, Բիւզանդացւոյն պատմութեան մէջ գրչապրաց ձեռքը յայտնապէս կը տեսնուի, որ ուղած են մուծել Թաղէոսի անունը հոն իսկ, ուր պատմութիւնը առանց այդ անունին յայտնապէս ուղիղ է և միւս կողմէ միջանկեալ այդ յիշատակութիւնը ոճի տարբերութենէ ալ կը մատնուի թէ աղաւաղող գրչի խաղ ըլլայ: Ուստի չի կրնար այդ պատմագրի դարուն արուիլ այդ աւանդութիւնը: Առաջին անգամ վեցերորդ դարու կիսուն Յովհաննէս Բ. Կաթողիկոս զԳրիգոր Լուսաւորիչ կ'անուանէ յաջորդ Թաղէոսի: Այս իմաստով զար-

մանալու չէ որ Հայերը անկախութեան խարխիս մը փնտռելու մտքով նոյն իսկ Լաբուրնիայի ասորական աւանդութեան իւրաքանչեւ անբաւական սեպած ըլլան և ուրիշ զուտ ազգային վէպ մը յերիւրած ըլլան Ասորիէ և ուրիշներէ անջատ աւանդութիւն մը մէջտեղ նետելու համար: Այսպէս է որ Թաղէոսի վկայաբանութիւնը Սանատրուկ հայ թագաւորին օրին կը կցուի և այդ առթիւ շատ զուարճալի է տեսնել թէ ինչպէս Կեսարիա քաղաքը կը հայացուի նոյն եղանակաւ որով Լաբուրնիայի հայացման մէջ Եդեսիան հայացուցուած էր: Ահա թէ ինչպէս Հայոց եկեղեցւոյն նախնական եւ հաստատուն աւանդութիւնը իրեն սկզբնական հիմնադիրներ կը ճանչնայ Ս. Թաղէոս եւ Ս. Բարսղիմէոս Առաքեալները, զորս ինքն յայտնաբերուած ալ Առաջին Լուսաւորիչ Հայաստանեայց կ'անուանէ»:

(Շարունակելի)

ԵՕԹՆԵԱԿ ՔՐԻՍՏՈՆԵԻ

ՏՕՆԱՅՈՅՑ

Յուլիս 29	† Կիր. թժ. է. — Վարդափառ
30	† Բշ. թժ. Բ. օր »
Յուլիս 1	Գշ. թժ. Գ. օր »
2	Դշ. թժ. Պահոց
3	Եշ. թժ. Յսայի Մարգարէին
4	Ուրբ. թժ. Պահոց
5	Շր. ած. Թաղէոսի Առաքելուն եւ Սանդիսոյ կուսին եւ Շուշանայ դստեր Մեծին Վրդն.

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ

(Շար.)

Երբ ամէնքը հաւաքուել էին ազօթաժայռը՝ Ս. Գրիգոր հրամայեց որ ծնրաբերն որպէս զի բոլորովին բժշկուին. ինքն ալ ծուռիկ եկաւ և եռանդաբեր ազօթեց: Թագաւորը և միւս հարուածեալները իսկոյն իրենց ախտերէն իսպառ ազատուեցան և սկսան օրհնել ու փառաւորել Աստուծոյ անհուն ողորմութիւնն ու մեծութիւնը: Անկարողելի է այն խանդավառութիւնը որ այս հաշքին վրայ տեղի ունեցաւ ամէն կողմ:

Տրգաւտ հաւատոյ պայծառ լոյսով լիցած և

Աստուծոյ սուրբ սիրով վառուած հրամայեց որ կուռքերը սնոյնաւոր ընտելն զերնան ամէն կողմերէն Այն ատեն Ս. Գրիգոր Թագաւորին հետ սկսաւ պատիլ և մեհտանները, բազմաները կործանել մեծամեծ հրաշքներով որոնք տւելի ևս հաստատեցին և ծաւալեցին Ս. հաւատքը Գուրմերը և անոնց սպասուորները Եկեղեցւոյ ծառայութեան սահմանեց. մեհտաններուն կալուածներն ու եկամուտներն ալ փութանցեց եկեղեցւոյ. մեհտաններուն գանձերէն մեծ մաս հանեց ազգաստեղծ, որբերու, աղքատներու, Հայաստանի ամէն քաղաքներուն, տաւաններուն, գիւղերուն և ազատականներուն մէջ եկեղեցիի տեղեր որոշեց, բայց շէնք կամ խորան չէր կառուցաներ, այլ միայն պատով զը ըջլափակէր նոյն տեղերը և խաչ կը կանգնէր. որովհետեւ ինքը քահանայ չէր:

Գրիգոր այնուհետեւ մեծ եռանդով սկսաւ քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ հրահանգել, հաստատել մասնաւորապէս արքունիքը, տաւաճանին և բանակը: Իսկ Թագաւորը ընդհանուր ժողովի հրաւիրեց պետութեան բոլոր մեծամեծները և անոնց հետ որոշեց Ս. Գրիգորը զրկել Կեսարիա, Ղեւոնդիոս Արքեպիս. քով, անկէ ձեռնադրուելու համար Ս. Գրիգոր հակառակ իր կամքին, ստիպուեցաւ համակերպելու այս որոշման, Կեսարիա գնաց տանեւ Տիգրանաւորներու հետ: Մեծ հանդէսով եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ, Ղեւոնդիոս Հայրապետէն պարգեւ ընդունեցաւ Յովհաննէս Կարապետին և Աթանաքիոս Եպիսկոպոսին նշխարները. հետը աւաւ բազմաթիւ քահանաներ և քահանայացուներ և զարձաւ Հայաստան: Ճամբան հասած տեղերը եկեղեցիներ շինել կուտար, ժողովուրդը կը մկրտէր, քահանաներ կը գնէր: Եփրատի ափը, Բագուանի մօտ, Տրդատ Թագաւորը Աշխէն տիկնոջ և Խորովիդուխտ քրոջ և ստուար բանակին հետ գլխաւորեց Ս. Գրիգորը, որ իր անդրանիկ օրհնութեամբ և երկնային խօսքերով խանգաւառեց զամէնքը: Ապա ամիս մը ամբողջ պահքով ազօթքով ու քրիստոնէական վարդապետութեամբ պատրաստուեցան ամէնքը և մկրտուեցան. Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ: Մկրտութեան ատեն Եփրատի վտայ երեցաւ խաչաբարձ հըրաշալի սիւն մը այնքան պայծաւ որ արեւուն լոյսը կ'ազօտացնէր: Երեկոյեան դէմ այս սքանչելիքը աներևոյթ եղաւ, և ամէնքը դարձան տաւան:

Երկրորդ օրը Ս. Հայրապետը պատարագեց և զամէնքը հաղորդեց: Եօթը օրուան ջափ ալ հոն կեցաւ և քահանաներուն հետ մկրտեց միլիոնաւոր մարդիկ, որոնք ամէն կողմէ հոն կու գային հետզհետէ: Այնուհետեւ օժանդակութեամբ աստուածատէր Թագաւորին, Հայաստանի մէջ ամէն տեղ ըստ պատշաճի եկեղեցի, մատուռ շինել տուաւ, հոգեւոր պաշտօնականներ, քահանաներ և եպիսկոպոսներ դրաւ և անոնց հաս սահմանեց: Գրգորներ բացաւ, Հայաստանի ամէն կողմերէն ուղիմ պատանիներ ժողովեց և իմաստուն վարժապետներու յանձնեց: Աշակերտներէ ոմանք կ'ու-

ստնէին ասորերէն և ոմանք յունարէն. և նոյն լեզուներով գրուած սրբազան վարդապետութեանց հմտանալով, զանոնք մայրենի բարբառով կը ծաւալէին ժողովրդեան ամէն խաւերուն մէջ: Ս. Հայրապետը հաստատեց նաեւ զանազան կրօնաւորական հաստատութիւններ: Բայց ամենէն տւելի հոգ տարաւ քուրմերու զաւակներուն, որոնցմէ շատերը Վաղարշապատի հայրապետանոցին մէջ ինք անձամբ գոտախորակեց, հրահանգեց և եպիսկոպոս ձեռնադրեց: Երբեք եպիսկոպոս ձեռնադրուողներուն թիւը չորս հարիւրի հասաւ, անոնցմէ մէկն էր նաեւ իր կրտսեր որդին Արիստակէս, զոր Տրդատ Վ. Թանէս եղբորը հետ բերել տուաւ Կեսարիայէն: Արիստակէս հօրը ծերութեան ատեն, մանաւանդ անոր հայրապետութեան վերջին տարիները, փոխանորդութեան պաշտօնը կը վարէր:

(Շարունակելի)

ՀՈԳԵՒՈՐ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ „ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ“ ԳՐԲԷՆ

Գրք Ա.—Գլ. ԺԱ.—Խաղաղութիւն աստուար
եւ յառաջդիմութեան եռամիջի վրայ:

(Շար.)

Եթէ մեզ մեզի կասարեղապէս մեռած եւ ի ներքուս անգրաղ ու ազաւ ըլլայիմ, այն ասեմ պիտի կարենայիմ աստուածային բաները ըմբռնել ու անոնց բախանցել ու երկնային հայեցողութեան փոք ինչ ճաշակն աւնուլ:

Բոլոր ու անկամեծ արգելն այն է որ, ազաւ լիմ կրտսեր ու ցանկաբիւններէ, ու լիմ ջանք տուրաւու կասարեղ ճանքուն մեջ մեզնի:

Որով երբ պզտիկ դժուարութիւն մը առջեւնի ելի, արագ արագ կը վհատիմ ու մարդկային միտքաբանիմնու կը դիմեմ:

ՍՈՒՐԲ ՍԻՐՏ ՅԻՍՈՒՍԻ

Յիսուսի Ս. Սրտին ջերմեանգութիւնը ժողովրդեան ամէն դասակարգին իմանալի ու մատչելի ընելու նպատակաւ Ս. Եկեղեցին ամէն միջոց գործածած է. և Աստուծոյ հոգւով եռացող մարդիկ այս վախճանաւ հարիւրաւոր հատորներ հրատարակած են և անդադար կը հրատարակեն:

Այս գեղեցիկ երկասիրութիւններուն մէջ սակայն կան այնպիսի հնարագիւտ գործեր, որոնք յայտ մատին ամէն գիտելիք պարուանկելով հանգերձ, կատարելապէս ժողովրդ-

դական պարզութեան մէջ կը մնան և որ և իցէ անհատի համար դիւրահասկանալի են :

Ասոնցմէ մին է Հ. Էօմպէրի հարցուպատասխանի ձեւով յօրինած Ս. Մրտի ջիւմբուանդութեան Քրիստոնէականը, որ իր համառօտութեան մէջ ամէն կարեւոր բան կը բովանդակէ այս նիւթիս վերաբերող : Մեր ժողովրդապետաց ուսուցումին դիւրութեան համար՝ այս գործը թարգմանելով պիտի դնենք թերթիս մէջ :

ՊԼՈՒԽ Ա.

Սուրբ Մրտի ջիւմբուանդութեան ծագումը

Հարցում. Ս. Մրտի ջիւմբուանդութիւնը ո՞վ սահմանեց :

Պատասխան. Ինքն իսկ Յիսուս Քրիստոս, որ դարերու ընթացքին մէջ շարունակ ազդեց զայն հոգեկից ու բարեպաշտ անձերու, ու մեր ժամանակներու մէջ ալ ինքն ընդհանրացուց զայն բոլոր աշխարհիս մէջ :

Հ. Ըսէ՛ Աստուծոյ այն ծառաներուն անունները որոնք այս ջիւմբուանդութիւնը ունեցան՝ Ս. Եկեղեցւոյ կողմանէ անոր պաշտօնապէս հաստատուելէն առաջ :

Պ. Իրաւամբ կարելի է յիշել Ս. Յովհաննէս Աւետարանիչը, Ս. Օգոստինոս, Ս. Բեռնարդոս, Ս. Ֆրանչիսկոս Ասոլզացին, Սըրբուհի Դերգրուտէ, Ս. Վինչէնցիոս Ֆէրրէրեան, Սըրբուհի Կատարինէ Սիէնացի, Ս. Թովմաս Վիլլանովացի, Սըրբուհի Թերեզա, Ս. Լուիճի Կոնդակա, Ս. Ֆրանչիսկոս Սալէզիան, և Եր. Հ. Եւտոսը, և դեռ շատերը :

Հ. Ե՛րբ և որո՞ւ ձեռքով Տէրն մեր հիմնեց զայն հիմակուան ընդհանրական ձեւովը :

Պ. 1675ին, Երանելի Մարգարիտա-Մարիամու ձեռքով, որ Բարէ-լը-Մօնիալի Այցեկութեան Կուսանաց վանքին մէջ մայրապետ էր :

Հ. Այս պաշտօնը ի՞նչպէս ընդունեցաւ Մարգարիտա-Մարիամ :

Պ. Տէրն մեր այս Սրբակեաց մայրապետին շնորհած բազմաթիւ սքանչելի երեւումներուն մէջ հրամայեց անոր որ Եկեղեցւոյ մէջ ի պատիւ իր Ս. Սրտին մասնաւոր ածնմը հաստատել տայ :

Հ. Տէրն մեր հաճեցա՞ւ ինքն իսկ նշանակելու Մարգարիտա-Մարիամու՝ այն օրը՝ յորում հանդիսապէս պիտի կատարուէր այս ածնը :

Պ. Այո՛. այս բառերով նշանակեց զայն. ԿՈՒՋԵՄ ՈՐ Ս. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՈՒԹՕՐԷՔԷՆ ՎԵՐՋԸ ԵԿՈՂ ԱՌԱՋԻՆ ՈՒՐԲԱԹ ՕՐԸ ՆՈՒՐՈՒԱԾ ԸԼԼԱՅ ԻՄ ՍԻՐՏՍ ՊԱՏՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՏՕՆԻ ՄԸ» :

Հ. Ո՞վ է այն քահանան որ Մարգարիտա-Մարիամու օգնեց՝ անոր այս մեծ առաքելութեան կատարմանը մէջ :

Պ. Սրբանուէր և մեծարելի Հ. Կլաւդիոս Գոլոմպիէր, Յիսուսեան Ընկերութեանէն, զոր Տէրն մեր անոր ցոյց տուաւ՝ սա բառերով. «ԳՆԱ՝ ՏԵ՛Ս Հ. ԳՈԼՈՄՊԻԷՐԸ՝ ԻՄ ԾԱՌԱՍ, ԵՍ ՋԱՆԻԿԱ ՔԵՋԻ ՂՐԿԵՑԻ ԱՅՍ ԳՈՐԾՈՅՍ ԿԱՏԱՐՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱՐ» :

Հ. Տէրն մեր նաև յայտնե՞ց արդեօք թէ ի՞նչ պատճառաւ այս նոր ջիւմբուանդութիւնը հաստատուելու համար ընտրած էր մեր ժամանակները :

Պ. Այո՛, ինքն յայտնեց Մարգարիտա-Մարիամու «ՈՐ ԻՆՔՆ ԱՅՍ ՋԵՐՄԵՌԱՆԴՈՒԹԻՆԸ ՎԵՐԱՊԱՀԱԾ ԷՐ ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՐԵՐՈՒ, ԱՅՍ ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՐԵՐԱՐՈՒԹԵԱՄԲԸ ՄԱՐԴԵՐԸ ԻՐԵՆ ՇԱՀԵԼՈՒ ԵՒ ՋԱՆՈՆՔ ԱՌԱՏՈՐԷՆ ՀԱՐՏՏԱՅՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՅՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԳԱՆՁԵՐՈՎ ՈՐՈՆՅ ԱՂԲԵՐԱԿՆ Է ԻՐ ՍԻՐՏԸ» :

Հ. Երանելի Մարգարիտա-Մարիամու եղած տեսիլքներու և յայտնութիւններու ի՞նչ կարեւորութիւն տուաւ Առաքելական Ս. Աթոռը :

Պ. Իննովկէնտիոս ԺԲ. Ս. Քահանայապետը 1698ին արտօնեց որ Այցեկութեան Կարգի կուսանաց բոլոր վանքերուն մէջ Ս. Սրտի նոր ածնախմբութիւնը կատարուի :

Կլեմէս ԺԳ. 1765ին թոյլ տուաւ որ այս ածնը մասնաւորապէս նշանակուած եկեղեցիներու մէջ՝ յատուկ պատարագով ու ժամերգութիւնով կատարուի :

Պիոս Թ. , Գաղղիոյ եպիսկոպոսաց միաբան զիմումն ընդունելով, 1856ին այս ածնը սահմանեց բովանդակ Եկեղեցւոյ համար :

Լեօն ԺԳ. , 1859ին, այս ածնը բարձրացուց տէրունական առաջնակարգ մեծ ածներու կարգին :

(Շարունակելի)

ՊԱԼԸԳ ԱՎԸ ԲԱՐԹԻՍԻ

(Տեկամի)

Սթառիօնա գատար իքի քիւմէթրօ հօլ
հիւրիւմէք լազըմ օլտուղընտան, ավճը ա-
հէսթէ անէսթէ իլէրիլէյօրտը, ֆաղաթ թազէ
հէվա տա իչթիհսարըն աչըյօրտը:

— Պիր գաղինօյա կիտէյիմ տէ պիր իքի
գատէհ իչէյիմ, տիւն ազաւմտան պէրի տա-
հա աղղըմա պիր շէյ գօմամըշըմ:

Երևրիւտիւլիւ հօլ թէնհա տէյիլտի: Բիւմէ
քիւմէ քէօյիլէր բազար էլպիսէսինի կիյին-
միշ, սիւսլէնմիշ էօնտէն արգատան կիտիյօր-
լարտը:

— Մութլազա պիւնլար Պատարագա կի-
տիյօր օլմալը սըրլար:

Պու արատա եհնի պիր սէս տահա գուշ-
լարըն անէնկինէ գարըշար:

— Գամբանալար... Զատիկ գամբանա-
լարը... Կիտին տօսթլարըմ, սիզ պատարա-
գընըզա կիտին, պէն տէ պատարագըմը սու
քէնարընտա կէօրիւրիւմ:

Էսէն խաֆիֆ բիւզկիարըն թէէսիւրի ալ-
թընտա սուլըն գըվըրըշտըղը կիպի, ավճընըն
եիւզիւ տէ շէօյլէ պիր պուրուշտը:

— Օ շիւմի օրատա Զատիկ հարմադտա
տըր... իլթէ պունլար տա Զատիկ հարմայա
կիտիյօրլար... Պու ֆիքիրտէ տահա պու
գատար քիշի պուլընտըղըն հիչ գանն իթ-
մէյօրտըմ,

Տէյերէք, նազար պէր գատէմ, միւթէ-
ֆէքքիր պիր հալտէ իլէրիլէյօրտը:

— Պու սապահ բահաթ տէյիլիմ, պէնի
իզան իտէն պիր շէյ վար տըր... նէրէտէն
իտի տէ սօպագտա շու աւտամա բասթ կէլ-
տիք... նէ՛ հարարսըն, պազէն պէօյլէ ու-
ղուրսուղըղլար օլուր:

Ավճը հիչ ֆարգընտա օլմագսըղըն քէօյիլ-
արգատաշլարըլա պէրապէր քիլիսայա գա-
տար կէլմիշտի:

— Շու իչէրիտէ նէ հարտըղլարընը ան-
լամագ իչին պիր կիրսէմ, նէ՛ օլուր:

Գըսմէն վուգուֆճըրըզ, գըսմէն տէ իզ-
տիրապը գամիր էսէրի օլարագ գալապալըղըն

արգատընտան կիթտի: Էհալի խընճախընճ տօ-
լու օլարագ գարուտան իչէրի կիրիյօրտը:

Ավճը քիլիսայա տախիլ օլուր օլմագ,
պիւսպիւթիւն շաշըրտը. նէրէյէ օթուրաճա-
ղընը պիլմէյօրտը: Նոստովանանք տօլապա-
րընըն պիրիւնին հան թարաֆընտա պօշ պու-
լունան պիր քէօշէյէ սիվիշտի:

Բիլիսա, տինտարսն, էսկի պիր խաթը-
րէյի, իլք Հաղորդութիւն ալտըղը կիւնիւն
խաթըրէսինի թէզքեար իտիյօրլարտը:

— Օն պէշ եաշըմա գատար վալիտէմլէ
պէրապէր պատարագա կիտէրտիւմ... օ էօլ-
տիւ իտէ, արթըզ կիթմէտիւմ... Ահ վալի-
տէճիյիմ, շայէտ եօգարտան պիր շէյ կէօրիւր-
սէն, պէնի շիւմի պուրատա կէօրմէքտէն
մէմնուն օլաճագսըն:

Էլինի ուզաթարագ պիր իսքէմլէ ալտը,
էօնիւնէ գօտը, ավ տէյնէյինի օնա տայաթտը
վէ տիւմտիք տուրմուշ խորանը սէյրէ տալտը:

— Ճանըմ, պիր Զատիկ կիւնիւ իչուն,
հարըմ սաաթ պիր քիլիսայա կիթմէք չօզ
պիր շէյ տէյիլտիւր ա՛, արա սըրա պու գա-
տարընը տա խօշ կէօրմէլի:

* *

Կէնճ պիր քահանայ պատարագա չըգար.
Էհալի տէ իպատէթլէ տուայա մէշղուլ պու-
լունուրլար:

— Պագ շու էյի քէօյիլէրէ, պունլար
տինտար սըրլար: Մութլու քէնտիլէրէ: Հէմ
տօղլուսը տա պու տըր: Մանթըզճա պէօյլէ
հարմալարը իճապ իտէր. պունլար ճանլա-
րընը, էպէտիլիքլէրինի տիւշիւնիւյօրլար...
Փարզ էթ քի, իսթէտիլիմ գատար եհէմ,
իչսէմ, պալըզ ավլասամ, էօլիւմէ գարշը պիր
ֆայիտէսի վա՛ր մը:

Գալպինտէ պիր թէհաւվիւլ հուսուլա կէլ-
մէյէ պաշլամըշտը: Ճէմաաթ օթուրույօրտը:
Բահանայ քարոզ վէրմէք իչուն ճէմաաթա
տէօնէրէք «Եարութիւն ալտըգտան սօնրա
արթըզ Յիսուսըն էօլմէյէճէյինի, Եհհուտիլէր
վէ Պիղատոս կիպի, Փրանմասուլարըն տա
քիլիսայը թախրիպէ միւվէֆֆագ օլտմայա-
ճաղլարըն...» սէօյլէտի:

— Բիլիսա՛ մը, աճայիպ... ամմա օ եա-

չայօր... պու քահանայ, շու տինտարար,
իշթէ քիլիսա պունարար տըր... Իշթէ պու
քիլիսա երմի ասրտան պէրի տէվամ իթ-
մէքտէ հաշամագտա տըր:

Սօնրա, քէնտի քէնտինէ կէլէրէք,

— Եա', նա՛սըլ օլուպտա պէնիմ օգուտը-
ղում դաղէթալար քիլիսա էօլմիւշ տիր, պիթ-
միշ տիր, տէյօրլար, հալանճըլար...

Պիր տագիլա սօնրա,

— Ամմա շու խոստովանանք մէսէլէսի եօ՛ւ
մը... Իշթէ պու մանի օլույօր:

Պատարագըն տէվամը էննասընտա, ալճը
հէման հանրնտա, խոստովանանք տօլապըն-
տա պիր թախթա գըճըրտընը իշիտիյօրտը քի
քիւչիւք գարունըն գարսնմասընտա չըգան
սէս խտի... էլիտի քի նէ օլտուղընը կէօր-
սիւն: Իշթէ գարըլար օթուրմուշ սըրա պէք-
լէյօրլարտը:

— Գարանճայա տիւշէր կիպի տիւշմիւշ-
լէր, պու տա բարագլարըն տուգաղը տըր:

Առեֆ կեքեֆաէ ճէմաթ տիղ չէօքտիւ
խէ, քէնտիսի տէ տիղ իւթիւնէ կէլտի:
Էթրաֆընտա կէօրտիւյիւ պու էսէրի իպա-
տէթ վէ թէվագու, քէնտիսիւնէ հիւնտի թէ-
սիր էյլէտի... գալպինտէ պիր տուլղը տըր
ուլանտը: Պիր արգու մը խտի, իզտիրապը
վիճտան մը խտի, պիր նիյազ մը խտի, քէն-
տի տէ պիւմէգտի: Անճազ շու քէլիմէլէրի
թէլէֆֆիւզ էյլէյէպիտի:

— Ահ Ալլահըմ...

Լաքին զանն իտէրսին քի պու սէօլլէր,
գալպինի իհաթա էյլէմիշ օլան պուղը գըրտը.
օ արթըգ Ալլահըն քէնտիսի իշիթաիյինէ ի-
նանըյօրտը:

Ազ սօնրա կէօրտիւ քի քիլիսատա պիր
հարաքէթ պաշլամըշ սոր, էրքէքլէր, գա-
տըլար, չօճուղար Ս. Սեղանա տօղրու կի-
տիյօրլարտը:

Շաչըն շաչըն ծնարա պագըյօրտը: Պու
հալ իւք Հաղորդութիւնընը թէքրար խաթըր-
լաթտը: Սօնրա նափհահ, ոսպահքի միւքա-
լէմէ թէքֆիլիլէ խաթըրնա կէլտի. սէն սէ
պէնիմ կիպի եաբմալըյօրն, պէն բէֆ մէմ-
նունըմ... խոստովանմի միւսֆիլ պիր շէյ սե-
յիլ սիր... կէննիլիֆ հալի...

Բուհրնտա միւտհիշ պիր ճիտալ աչըլմըշ-
տը, իսքէմլիսինէ հարըշըպ տուրույօրտը:

— Քէնտիսի թօբլա, սէն տէ առամանն,
ճէսարէթլի օլմալը տըր:

Խահ նա խահ սալքի պիր սէվգի թապիի
նէթիճէսի օլսորագ, խոստովանարանը կէօրմէք
իւզրէ պաշընը էյտի. պէքլէյէն սօն գարը
օրստան չըգմագ իւզրէ խտի, քահանայ տա
չըգտը: Փապաթ քահանայ ալթ իւսթ պիր
հալաէ ուղանմըշ օլան պու պաշը կէօրտիւ
խէ,

— Ագիզիմ, խոստովանանք օլմագ մը
խաթէրսինիզ, տէտի:

Ալճը խայր տէմէք իսթէյօրտը, լաքին
աղղընտա սէօղիւ գուրուտը: Քահանայ գա-
թլն իշէրի կիրմիշ քէնտիսիւնի պէքլէյօրտը.
մահուտ քիւչիւք գարու աչըլտը:

Ատամճըղազ պիր սանիյէլիք թէրէտտիւտ-
տէն սօնրա,

— Սօզ, իշէրի կիրիպ տէ պէնիմ խոս-
տովանանք օլմագ իսթէմէտիյիմի շու առէմ
անյաթմալըյմ, տէտի:

Իշէրի կիրտի, բէրտէնին արգասընա գա-
րանտը... տիղ իւսթիւնտէ... նիմ պիր գա-
րանըլը իշինտէ, տուտագլարընը իւզէրինէ
կէլէն իւք քէլիմէլէր «Վարդապետ... Իշէ-
միլիմ» քէլիմէլէրի օլտու: Ալլահըն շնորհը
ծնուն գալպինի մաղլուպ էյլէմիշտի:

Պէշ տագիլէ սօրա զաթէն խոստովանանք
պիթմիշտի:

Գըր գըրմըղը օլմուշ, ֆագաթ գալպի
միւնշէրիհ, րահաթ, խաֆիֆ պիր հալաէ տի-
շարը չըգտը: Երմի իքի սէնէլիք պիր հի-
սապ պէշ տագիլատա պիթմիշտի:

— Եա պէն նիշլին տահա էվվէլ պունը
հարմամըյմ...

Սանտալիասընըն էօնիւնտէ պիր նէֆէս
ալտըգտան սօնրա կէօրտիւ քի տահա Հա-
ղորդութիւն վէրիլիյօր. սօն կիտէնլէր իլէ
պէրապէր, հապանճը տախի կէօղլէրի հաշ իլէ
վէ գալպի միւննէթտարըգլա տօլու օլարագ
ծնարա գաթըլտը:

Երմի իքի սէնէ տիր իւք տէֆա օլարագ
Ս. Սեղանա հաղաշըյօրտը, վէ կէնիշ պիր

հիւրէքլէ Ալլահընը տէրունինէ պապուէ իտի-
օրտը :

* * *

... Պիր սաաթ սօնրա, սըպ աղաճլար ա-
րաւընտա սապլանմը պիր ատէմ սուլըն քէ-
նարընտա օթուրմուշ օլթա իլէ պալըպ ալ-
լաօրտը... էվլէթ, հավա թաթլը, էթրաֆ
կիւզէլ, թասլիաթ նէշէլի իտի, ֆապաթ
պունլարըն քեաֆֆէսի օնուէն գալպինին ֆէ-
րահընա նիսպէթէն հիշ հիւքմիւնտէ իտի :
Պիր թարաֆտան ալընա մէշղուլ օլուօր վէ
տիկէր թարաֆտան տա «պէնտէն տահա մա-
հիր ալճըյա թէսատուֆ իթալմ» տէյօրտը :
Պէն պու պալըպ ալը լարթիւնին հիշ պիր
վապըթ ունուլմայաճաղըմ վէ օնա հէր վա-
պըթ իշուն միննէթտար գալաճաղըմ :

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ Զ

ԲՈՂՈՒՄԱՅԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՆՆԵՐՈՂԱ-
ՄՏՈՒԹԻՒՆԸ, — Բողոքականները որ ի սկզբ-
բանէ անտի Կաթողիկէ Եկեղեցին կը պա-
խարակեն իբր թէ անոր անհանդուրժողակա-
նութեանը (intolérance) համար, իրենց դրած
ազատականութեան սկզբունքէն մոլորու-
թեանց ու ամէն տեսակ չարեաց հեղելի մը
յառաջ գալը տեսնելով, ցնցուեցան և անոր
առջեւ թուումը մը քաշելու համար ջանքեր
կ'ընեն : Եւթոյ պատուելիին խնդրոյն մէջ
տեսանք այդ բանը ակն յայտնի : * Նոյնը կը
տեսնենք նաև Թրաուպ Պատուելիին գա-
տին մէջ, 1912ին ապրիլ ամսուն մէջ, Բրու-
սիոյ աւետարանական եկեղեցին գաղապար-
տած էր իրեն Պատուելի (հովիւ) Թրաուպը,
որ իբրեւ հրապարակագիր և գրագէտ ծանր
մոլորութեանց մէջ ինկած էր : Պրէսլավիոյ
բարձր ժողովը, որուն առջեւ այս դատը բե-
րած էր աւետարանական Եկեղեցւոյ հսկող
յանձնախումբը, պաշտօնի փոփոխութեան
դատաւարտած էր զԹրաուպ : Այս վճռոյն
դէմ բողոք եղաւ լուսերական եկեղեցւոյ ա-
ւագ տեսանին, այս է՝ բարձրագոյն եկեղե-
ցական ժողովին : Այս ժողովը Յուլիո ամ-

սուն արձակած էր իր վճիռը, որ դեռ նոր
մէջտեղ ելաւ : Աւագ ժողովոյ վճռով, որ այլ
ևս բողոք կամ դիմում չընդունիր, Թրաուպ
կը հեռացուցուի պաշտօնէն առանց կենսա-
թոշակի (pension), որով լուսերական եկե-
ղեցւոյ ամէնէն ծանր պատիժը տրուած կ'ըլ-
լայ անոր : — Ազատական թերթերը բնակա-
նաւար ընդդիմադիրի դեր կը կատարեն այս
վճռոյն հակառակ ու կը պախարակեն զայն :
և կը յայտարարեն թէ այնպիսի միջոցները
չեն կրնար ապահովել ուղղափառութեան շա-
հերը : ամենք կ'արթնցնեն անդրաշենական
նուիրապետութեան գործելու եղանակին յի-
շատակը :

Այսու հանդերձ պատժոյն խստութիւնը
ցոյց կու տայ թէ որքան մտահոգ է Հսկող
մասնախումբը լուսերական եկեղեցւոյ ծո-
ղին մէջ թոյլ չտալու որ ծաւալ գտնեն նո-
րամուտ մոլորութիւնք :

Ինչ անիմանալի հակառականութեան զոհ
կ'երթան սակայն Բողոքականները, երբ ա-
տելութեամբ բարբառած կ'ամբաստանեն Կա-
թողիկէ Ս. Եկեղեցին իբր անհանդուրժական
անոր համար որ նա թոյլ չտար որ Վարդա-
պետութեան անարատութիւնն ազարտի ե-
կամուտ ու քմածին նորահար մոլոր գաղա-
փարներով ու ուսուցումներով, պահապան
ու պատուար կը կանգնի ճշմարտութեան :
Միեւնոյն օրինակը տեսած էր արդէն Եկե-
ղեցւոյ հիմնադրին՝ Քրիստոսի վրայ, և իր
Առաքելոյը և Եկեղեցւոյ Հարց վրայ : Ա-
նոնք ալ միթէ գաղապարաւոր են իբր ան-
հերոգամիտ : Եկեղեցւոյ մէջ պէտք է միշտ
հնչէ Առաւածորդոյն սոյն պատգամը : Զգոյց
լեռու է խմորոյ Սաղուկեցւոց եւ Փարիսեց-
ւոց : — Եթէ եկեղեցւոյն ոչ լուիցէ, եղիցի
եւզ իբրեւ զհեթանոս եւ զմաքաւուր : — Արդ
այն խմորները կամ ինքնառաց անկախ ե-
կեղեցիք որ Կաթողիկէութենէ բաժնուեցան
և մոլորեցան ազատամտութեան կամ հան-
դուրժականութեան պատրուակին ներքեւ,
չկրցան պահել վարդապետութիւնը անբիժ և
անարատ, և եղան միշտ հերետիկոս և հեր-
ձուածող : Զո՛ւր են հիմակուան ջանքերը,
հիմը խախուտ է և արմատը փուտ :

(*) Տես թիւ 65, էջ 590 :

ԱՐԺԱՆԱԻՈՐ ԴՍՍ ՄԸ. — Բարձրաստի-
ճան ասպետ մը և շատ սրամիտ տղայ մը
պատահմամբ կը ճամբորդէին միեւնոյն կառքի
մէջ։ Դէպ եղաւ որ կառախումբը կ'անցնէր
եկեղեցւոյ մը առջեւէն. սղեկը առանց միտ
դնելու մարդկային ակնածանքի, ի մեծարանս
եկեղեցւոյն գլուխը բացաւ և զինքը խաչա-
կնքեց։

Ասպետը վերջին աստիճանի զարմանա-
լով տղուն այս գործին վրայ, ըսաւ անոր.

— Ի՞նչ տղայ ես դուն, միթէ պղտիկ կրօ-
նաւոր մըն ես։

— Այո՛, Տէր, առաջին Հաղորդութիւն
առնելու կը պատրաստուիմ։

— Է՛հ ուրեմն, ի՞նչ կը սորվեցնէ քեզ
ժողովրդասպետը։

— Տէր, ժողովրդասպետը կը սորվեցնէ ին-
ծի խորհուրդները և Հաւատոյ մասերը։

— Հաւատոյ մասեր... մեկնէ՛ ինծի քիչ
մը աս բաները, որովհետեւ ես մոռցած եմ
արդէն զանոնք, ինչպէս դուն ալ պիտի մոռ-
նաս ժամանակաւ։

— Ո՛չ, ո՛չ, պարոն. ի՞նչպէս կարելի է
որ ես մոռնամ հաւատոյ մասերը, Ս. Երրորդ-
ութեան, Մարդեղութեան ու Փրկագործու-
թեան խորհուրդները։

— Ի՞նչ է ուրեմն Ամենասուրբ Երրորդու-
թեան խորհուրդը։

— Մի Աստուած, երեք Անձերով։

— Եւ դուն այս բանը կը հասկնաս, տը-
ղա՛ս, ըսաւ մարդը ժպտելով։

— Խորհուրդներու նկատմամբ, ըսաւ տը-
ղան, հարկ է երեք բան մտքի մէջ պահել.
այսինքն գիտնալ, հաւատալ և հասկնալ. ես
կը հաւատամ, բայց չեմ հասկնար, որովհե-
տեւ խորհրդոց գաղտնիքը միայն երկնքի մէջ
կրնան հասկցուիլ։

— Տղա՛ս, ատենք առասպելներ են, և
ոչ այլ ինչ։ Ես հասկցած բանիս միայն կը
հաւատամ։

— Շատ լաւ, պարոն, վայրկեան մը ըն-
դունիմ թէ դուք չէք հաւատար եթէ ոչ այն
բանին միայն զոր կը հաւանաք. բայց խնդ-
րեմ ըսէք ինծի. ի՞նչպէս կը շարժէք ձեր մատը
երբ կ'ուզէք զայն շարժել։

— Կը շարժեմ, որովհետեւ կամքս շար-
ժում կը ներգործէ ջիղի մը որ կ'երթայ մին-
չեւ մատս։

— Բայց խնդրեմ, հաճէ՛ք մեկնել ինծի
թէ ձեր կամքը ի՞նչպէս կ'ազդէ ձեր մատին
վրայ կամ այդ ջիղին վրայ։ — Տղան կը սկսէր
ժպտելու, և այդ անձին վրայ վրդովիչ կեր-
պով սեւեռելու իր խուզարկու փայլուն աչ-
քերը։

— Կամքը կը գործէ... կը գործէ... կը
գործէ...

Տղան մեծ ոյժ մը ըրաւ ինքնիրեն չծի-
ծաղելու համար, տեսնելով ասպետին շուա-
րած վիճակը։ Եւ անոր զիւրութիւն տալու
համար ըսաւ.

— Շատ լաւ կ'իմանամ. բայց և այն-
պէս դուք կարող չէք զայս մեկնել, չէ՛։

— Այո՛, չեմ կրնար մեկնել։

— Եթէ այդպէս է, ըսէ՛ք ինծի խնդրեմ,
ինչո՞ւ է որ երբ կ'ուզէք, կը շարժէք ձեր
մատը, և չէք կրնար շարժել ձեր ականջը,
որչա՞ի ալ ուզէք։

— Օ՛ք, տղա՛յ, չարածձի՛, հանդարտ
թո՛ղ զիս. քանզի դու չես որ ինծի դաս
պիտի տաս։

Տղան չկրցաւ բռնել իր ծիծաղը, տեսնե-
լով իր ուղեկցին խմաստութիւնը, որ ան-
կրօնի սեթեւեթին ներքեւ այսչափ մանր
հարցումէ մը շուարած էր։ Խնտացին նաեւ
միւս ճամբորդները. զի այս պարոնը մին էր
այն սգէտ անկրօններուն, որոնք պարզապէս
խրքեւ պարծանք կը սնուին չհաւատալը, թէեւ
բնաւ չեն խորհած թէ ինչո՞ւ չեն հաւատար.
մինչդեռ ամենէն զիտուններն իսկ — բայց
խղճի մոռ՞ք խորհող, — կա՛մ ճշմարիտ հա-
ւատացեալներ են և կամ շարունակ խղճի
խայթ ունին։ Տղոյ մը կրնայ այս սգէտ-
զիտունները ամօթապարտ ընել՝ ստիպելով
իրենց խղճին ու գիտակցութեան վրայ ան-
դրադառնալ։ Աստուած երկնքէն նայեցաւ բո-
լոր մարդուն զաւակներուն, տեսնելու համար
թէ կա՞յ արդեօք իմաստուն մը, խորհող մը,
որ փնտէ գլխուս։

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Հ Ո Ր Մ Ե Ի Կ Ա Յ Ո Ղ Ի Կ Է Ա Շ Խ Ա Ր Հ

Ս. Քաճաճայապետին և Վաթիկանի պաճաճաճութիւնը յանձնուած է չորս պաճաճաճ պաճաճաճաճութեան, ազնուական-պաճաճաճութեան, քաճաճայապետական Տին երկրներու ազնուականներէն առնուած, Զուր-ցերացի պաճաճաճութեան, պաճաճաճութեան պաճաճաճութեան և քաճաճայապետական պաճաճաճութեան:

Յունիս 15ին, Ս. Գաճաճաճութեան գործաճաճութեան մէջ տեղի ունեցաւ նորաճաճութեան պաճաճաճութեան գործաճաճութեան արարողութիւնը:

Նոյն օրը, պիտի ժ. պաճաճաճութեան օրհնեց Հաճաճութեան ժողովրդապետութեան առաջնաճաճութեան աշաճութեան, որ հաճաճութեան էին Ս. Գաճաճաճութեան պաճաճութեան և ժողովրդը որ Առաճաճութեան միշտ բարի և առաճաճութեան պաճաճութեան փաճաճութեան:

8000 հոգիի չափ ներկայ էին, պաճաճաճութեան ցոյցեր կատարեցին և երգեր երգեցին:

Ս. Քաճաճայապետին ունեցած հաճաճութեան կողմ աշաճութեան փաճաճութեան ժողովրդեան և աղջիկներու երգը որ կրկնել առաւ: Սաճաճութեան Հաճաճութեան չաճաճութեան առաճաճութեան կրկնելու համար ձայնեցան այս փաճաճութեան, որ կրկնեցին: Կրկնեցին որ Աստուած մեզի հայր ըլլայ, և մեզի համար որ Աստուած մեզի թաճաճութեան ըլլայ: Ունեցեցին ներքին յուզումը ժողովրդի մէջ:

Ս. Քաճաճայապետը առանձին ունեցողութիւն առաւ Կ. Աստուծոյ Ամեն. Բաճաճութեան պաճաճութեան Ն. Ամենապաճաճութեան մէջ, տաճարական ծէսով ձայնաւոր պաճաճութեան ըրաւ Ս. Խաճաճութեան մէջ:

Ներկայ էին Արհի. Արհի. Նաճաճութեան, նախկին նախագահ Սան Տոմիտիկո Տանապետութեան, Իգնատիոս Արք. Կիւրեղեան, ընդհ. Արք. Տաճաճութեան Միտիտարեան Վեներաբլ, Աւետիս Արք. Արքիտարեան, փաճաճութեան Մարաշու, Պետրոս Արք. Գոյաճաճութեան, Տիագոս Արք. Քաճաճութեան, Ռոյլերի Գերապոյճաճութեան և ուրիշ շատ բարձրաստիճան եկեղեցականներ, որոնց հետ էր նաև հրամանատար Մարաշի հետ:

Ս. Քաճաճայապետին հաճաճութեան մէջ ունեցողութեան ընդունուեցաւ նաև Վիլի Ֆերրերո առնուով պատանի երաճաճութեան, որուն առաջնութեան փաճաճութեան Հաճաճութեան կը հիմնուի: Վիլի փաճաճութեան ըլլալուն առաջին շաճաճութեան մէջ կեցած էր: Ս. Հայրը խօսքը տնոր ուղղելով հարցուց. «Զատակ, աղէկ կ'աշխատե՞ս: Պատանին պատասխանեց. (Երաճաճութեան և, Ս. Հայր): Քաճաճութեան սկսաւ ժպտիլ և փոքր երաճաճութեան ընկերացող Ֆերրի Պիտիտին տեղեկութիւններ առնելէն վերջը ըսաւ. «Բարեկամ, յիշէ՛ որ սիրած գերապետն արհեստը ուղղակի Աստուծոյ կը բղիւխի սիրաճաճութեան:

մշակէ՛ զայն, Անոր Աստուծոյն մեծութիւնը գովելու համար»: Պատանեակը պատասխանեց. «Հայր, կը զգամ թէ երաճաճութիւնը երկնային բան մըն է»: Քաճաճայապետը այս պատասխանէն զգածուած երեւցաւ, գրպանէն միտայ մը հանեց և ընծայ բրաւ սքանչելի պատանեկին, որ դարձեալ ըսաւ. «Շնորհակալ եմ, Ս. Հայր. մինչեւ հիմայ ընդունած այնքան ընծաներու մէջ տակաւ առնէն թանկագին է քնի համար»:

Կըսուի թէ Վիլի պատանեկին վայելչագեղ ու կայտառ շարժուածքն ու խօսուածքը մեծ հիացում պատճառներ են Ս. Հոր:

Ս. Հաճաճութեան գերման կաթողիկէից սեփական Ս. Մարիամ եկեղեցւոյն մէջ, Վիլի Ֆերրի. Բ. Բ. դաճաճութեան արձաթի յարեանին առթիւ, ձայնաւոր պատարագ մատոյց Տեօպիկ Գերապոյճաճութեան, Փոքր Եղբայր կարգէն, եպիսկոպոս Ներքի և Սուրբի Ներկայ էին Վաճաճ. Մերի տէր Վալ և ուրիշ վեց կարգի յարեան, Աւետիոյ գեղական Եկեղեցւոյ-Հարթ էնպիւն իշխանը, Վատիկանի մօտ Բրուսիոյ իտալոս պաճաճութեան պարան Արուէնպիւն, Վատիկանի մօտ Պալիէրայի իտալոս պաճաճութեան, գերմանացի և աւետարեացի բողոքութիւ եկեղեցականներ և աշխարհականներ — Վաճաճ Սերաֆինո Վաճաճութիւ կարգի յարեան որ ութսուն տարեկան կայ և կոյր է, իրեւ պաճաճութեան Հաճաճութեան ընկերութեան՝ ներկայ գտնուեցաւ այս կրօնական արարողութեան. ուրիշներու օգնութեամբ խորանին տաճարներէն ելաւ և օրհնեց ժողովուրդը:

Գեր. Տոն Արքեպ. Երրորդ ընդհանուր մեծաւոր Սաճաճութեան, — առաջինն էր հաճաճութեան սրբառեկաց Տոն Պաճաճ, երկրորդը Տոն Բուա, — Սպանիոյ վանքերը աշխիւյէ մերթը Հաճաճութեան է՛ ի յարգանս Ս. Հոր, և նաև ներկայ գտնուելու համար Սաճաճութեան Ս. Միքս Յիսուսի եկեղեցւոյն 25 տնական տօնախմբութեանց: Այս եկեղեցւոյ շինութիւնը սկսած էր Տոն Պաճաճ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԽԱՐԱՆ

Յունիս 22ին, Պէտրոս-Տերէի Ս. Պօղոս եկեղեցւոյն մէջ ձայնաւոր պատարագ բրաւ և եկեղեցւոյն մեծ բարերար Պիլիգիկցի Պօղոս ազայի հոգաւոր համար հոգեհոգութեան պաճաճութեան կատարեց և սքանչելի քարոզ մը խօսեցաւ Արհի. Յովսէփ Արքեպ. Ռաբանեան Պ. Կաթողիկոսական փոխանորդը: Ներկային ալ չքեղ թափօր մը տեղի ունեցաւ. հանդիսագիրն էր Ն. Արհի. Տերութիւնը, ներկայ էր խառն բազմութիւն մը հաւատացեալոց. ժամանակաշարժար քարոզ մը առաւ Գեր. Կընէն Վ. Աստուծոյն, մեծաւոր Ս. Աստուծոյն Աթոռանիստ եկեղեցւոյ:

Յունիս 26ին Կաթողիկոսարանի արահի մէջ գումարուեցաւ Աւագ Թեմի քաճաճութեան տաճարաճաճութեան կաճաճութեան և զրադեցաւ բարոյական շահեկան խնդիրներով:

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր

Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի սպանիչներուն դէմ, պատերազմական ստեանին կողմէ մահապատժու ար-
ձակուեցաւ և գործադրուեցաւ երեքշաբթի օրը: Ա-
ռաւօտեան ժամը 4ին, Պալատի հրապարակին վրայ
կախազան հանուեցան հետեւեալ 42 անձինք, որոնց
հաջորդած էր սպիտակ շապիկ. Տամատ Սալիհ փա-
շա, հարիւրապետ Քեաղիմ պէյ, Թօփալ Թէվֆիք,
Մէհմետ Ալի, Ջիա, Տեղակալ Շէվքի, զնգապետ
Ֆուատ պէյ, Ապտուլլահ, Սաֆա, Ճէվաա, Հազզը,
Քէմալ. — Մահապարտներուն կուրծքէն կախուած
էր իրենց ոճիրին պատմութիւնը: Մահապարտները
բաւական տանն մտացին կախադաններուն վրայ, և
մեծ բազմութիւն զնաց զանոնք դիտելու:

Ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած
են հետեւեալ 42 անձինք. Շէրիֆ փաշա, Ելիսն Սա-
պահետին, Ներքին գործոց նախարդ նախարար Քե-
շիտ պէյ, Քէմալ Միահաթ պէյ, Բերթէվ Թէվֆիք,
զեր-զնդապետ Ջէքի պէյ, Կիւմիւլճինայի նախկին
երեսփոխան Իսմայիլ պէյ, Ապտիւրահման, Քեաղիմի
եղբայրը Հիքմէթ, ոստիկան-գործոց հարիւրապետ Մէհ-
մետ, Գալաթի Մուսթաֆա, Նազմի:

45 ամեայ տաժանակիր աշխատութեան դատա-
պարտուած են Գարա Ահմետ, Բաիֆ, Բաղիպ:

Յիւանա բերդարգելութեան դատապարտուած են
Քէօր Էմին և Ասիլ:

Մահապարտներէն ոմանք բաւական կորով ցոյց
տուին իրենց վերջին ահաւոր ճգնաժամին: Քեաղիմ
պառաջ. Կեցցէ՛ արդարութիւն, անկցի՛ բռնապետու-
թիւն: Թօփալ Թէվֆիք բաւ. Մէլ Թէվֆիքի տղաւ
զք հազար Թէվֆիք կը ձնի: Մէհմետ Ալի պառաջ ներ
կաներուն. Է՛ն, Է՛ն, փոքր պէյեր, հիմա դուք էք որ
եկիրը կը կառավարէի: Մուհթալ ազադակեց. Հայրե-
նի՛ք, հայրենի՛ք:

* Հարաւային գաւառներու մէջ գործունեայ հան-
գամանք մը առեր է քրդական ընդհանուր շարժումը,
որ ամբողջ ձեռնուռն ընթացքին կը ծրարուէր և
կը պատրաստուէր: Կողոպուտ, սպանութիւն, առե-
ւանգում, շարունակ կը կատարուէին կազմակերպեալ
բերաւ հրոսակաւորութիւնը կողմէ, որոնց առջեւ տեղա-
կան կառավարութեան ուժերն անգամ երբեմն մեծ
դժուարութիւն կը կրեն:

Տպագրական տեսչութիւնը Յունիս 25ին անպայ-
ման կերպով դադարման դատապարտեց ժամանակ,
Մանգրումէի Էմէնար և Թապիլիի Էմէնար Թերթերը:

Մ Ի Զ Ա Զ Գ Ա Յ Ի Ն

Յունիս 24ին Ֆրանսայի նախագահ Մ. Բաւան-
գարէ ընկերակցութեամբ Մ. Բիշնի՛ Լանտոն հասաւ
և ընդունուեցաւ կայսրանին մէջ ճօրճ Թաղուարին
և նախարարներուն կողմէ արքայա ուք հանդէսով:
Կը յուսացուի որ այս ոլլոյութիւնը քաղաքական
ծանրակշիռ արդիւնքներ յաւաջ պիտի բերէ յաւա-
պէս Փոքր Ասիոյ խնդրին համար:

* Պաշկար և Սերպ ձողաւորներու միջեւ ընդհարում
մը անդի ունեցեր է Պէլլիսոյի ձառքը: Սերպերը
փախեր են թողլով հրացաններ և 10 մեռեալ: Պաշ-
կարները մէկ վիրուսը միայն ունեցեր են:

* Ֆրանսական զեպան Մ. Պանրա որ արձա-
կուրդով Ֆրանսա գաղած էր, Պայիս պիտի վերադառ-
նայ յուլիսի սկիզբը: Իր ժամանումէն ետքը արձա-
կուրդով իր երկիրը պիտի երթայ գործակատար Մ.
Պոր:

* Կը հաւատաւի թէ Պելլիսոյի և Սօֆիայի
զաջիւնները յաւ տրամադրուած են: Մ. Տանէֆ և
Մ. Բաիք փեթերպուրկ կը մեկնին: Իրաւարարու-
թեան մասին Պաշկարիս Վերապահմանքը հաւաք
բացարձակ են: Միւս երկու վարչապետներն ալ կը
յուսացուի որ ժողովոյ երկու փեթերպուրկ և խա-
ղաղութեամբ վերջացնեն պայքանեան խնդիրը:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ն

Դէպքեր եւ սկզբունքներ	401
Երկխօսութիւն մը	404
Յիսուս Քրիստոս	405
Օրմանեանի «Հայոց Եկեղեցի» գիրքը	406
Եօթնեակ Քրիստոնէի	408
Սուրբ Սիւրս Յիսուսի	409
Պալլը ավր բարբիսի	411
Այլ եւ այլք	413
Տեղեկագրական	415

ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ

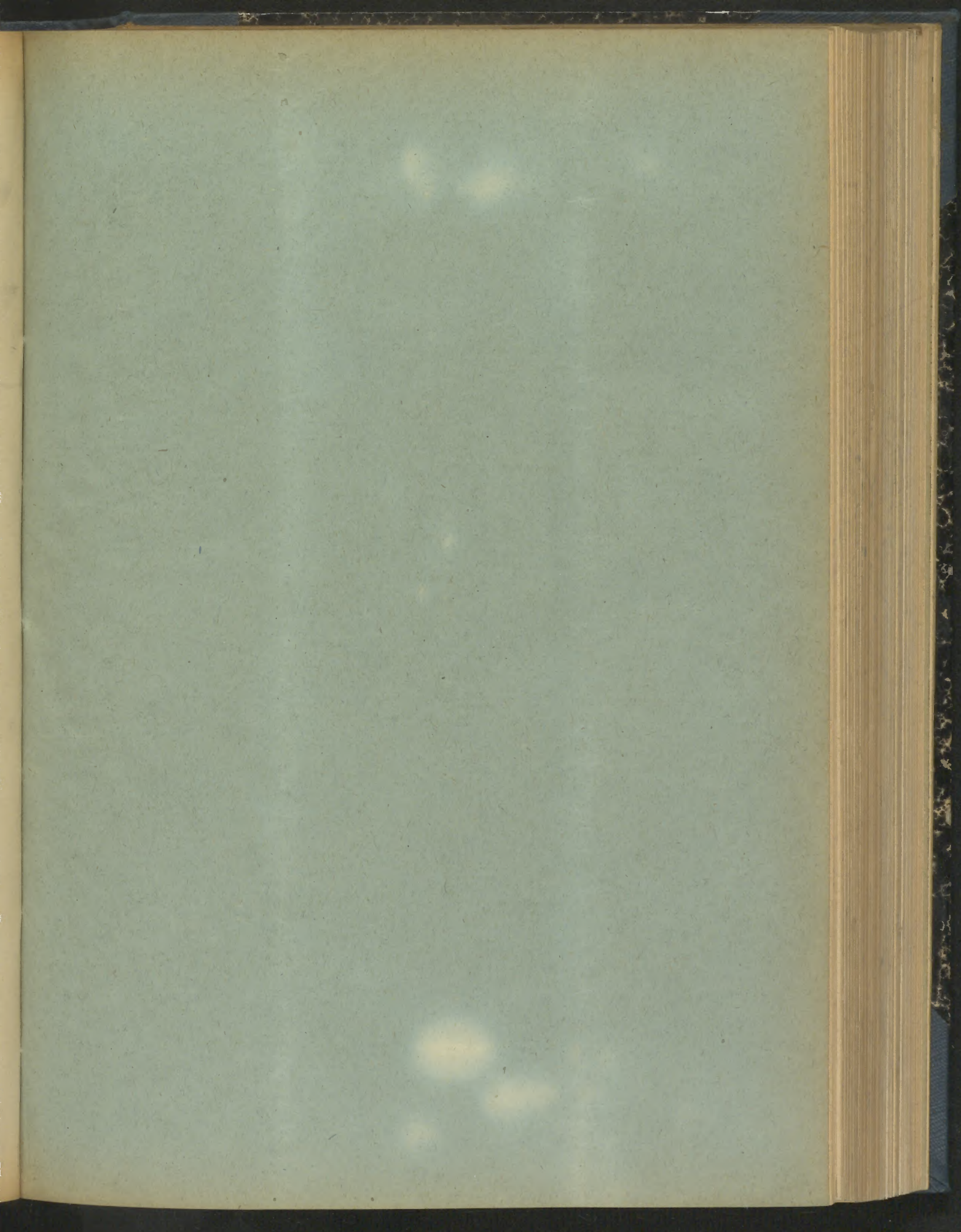
ՅՈՒՂ. Ծ. Վ. ԿԵՏԻԿԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԱՐԱՊԵՏ

ԳԵՈՐԳ Ծ. ՎԱՐԴ. ԲԵՐԶԻՊԱՆԵԱՆ

Տպագր. Պ. Արմազանց Շաքարաբերի, Բերա, Պայրաճ փողոց քիւ 5, Կ. Պոլիս

ԲԱԺԱՆԴՐԴԻՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—Ծառփոյ համար, տարեկան՝ 40 դրկ. արծ. վեցամետայ՝ 20.—
մէկ թիւ՝ 1 դրկ.:— Արտասահման՝ տար. ժր. 10. վեցամետ. 5.—Վհարմունք կանխիկ են:
ՀԱՍՏԷ.— Կարողիկե Արձագանգ, Բերա, 5 Պայրամ փողոց 5, Կ. Պոլիս:

GATOGHIGUÉ ARTZAKANK

Péra, 5 Rue Baïram 5

Constantinople

ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆԵՐ.— 1.— Արձագանգ կը նստարակուի Շարաք օրեր: 2.— Խմբագրութիւնն պատշա-
տեալ չէ անպատշաճ կամ նոյնութեամբ նստարակել իրեն զրկուած ո եւ է յօդուած: 3.— Կեղծանունով զրկուած
յօդուածներու հեղինակը կը պարտի իր իսկական անունը ծանուցանել Խմբագրութեան: 4.— Հեղագիրներ եւ չեն
դարձուի: 5.— Զօդուածներու ձեռագիրները պէժ է գրուած ըլլան թուրքի մէկ կողմը միայն: 6.— Ծանուց-
մանց համար մասնաւոր պայմանաւորութիւն կը կատարուին: 7.— Հասցէի փոփոխութեան համար պէժ է անհրա-
ժեշտ երկու դանեկանի նպաստագրութեան իշխանսին զրկել:

ՏՊԱՐԱՆ Կարողիկե Արձագանգի Բերա, 5 Պայրամ փ. 5: Խմբագրան բոս ամենայնի նոյն եւ ի վիճակի է
որ եւ իցէ սպարակամ գործոց համար: Կը սպուին ամեն տեսակ ծանուցումներ, գիրքեր, տետրեր, հրատարակութեան,
բարդեր, բարդ-տետրեր, մանագրներ, եւն., եւն.: Դիւերը տնտեսիկի կերպով ստան են: Գեղեցկագիտական նա-
ւակի եւ սպարակամ մտնութեան կողմանէ յանախորդները անսարակայս գոն պիտի մնան:

ԿԸ ԾԱՆՈՒԹ ԵՍՏՐԱԿԱՆ Սկզբունք Բրիտանական Վարդապետութեան հաստատել է կեղեցական իշխա-
նութենէ եւ կիրառութիւնը համայնալ: Բաղկացած է 136 էջերէ: Դիւն, ամուր թղթակազմը 2 դրկն.:
